

טבת תשנ"ז - דצמבר 1996

ספרות ילדים ונוער

שנת העשרים ושלוש

חוברת ב' (90)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
ד"ר אסתר טרסי-גיא, משה לימור, עדה קרן, דליה שטיין
מזכירת המערכת: חיה מטבייב

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-5603801/2

ISSN 0334 - 276 X

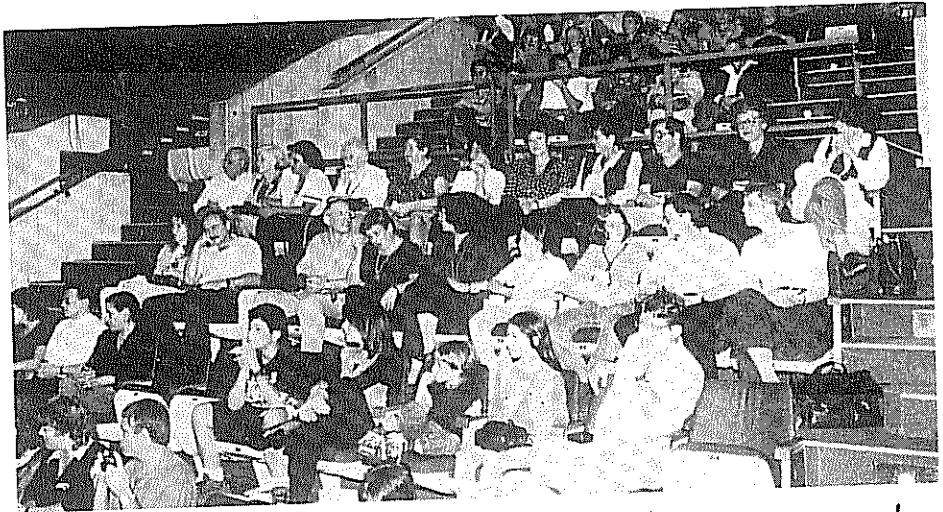
דפוס "חורב" רח' עדני 3 ירושלים טל. 5814690 5829688 - 02

87/17 ק
כס/ג
s'jet

ספריה
המכללה לחינוך
ע"ש דוד ילין
ירושלים

פרס זאב לשנת תשנ"ז

טקס חלוקת פרס זאב התקיים ביום ה' ג' בכסלו 14.11.96 בבית אריאלה בתל-אביב. נכחו בטקס: עקבלי המרס: הגבי נירה דור, הגבי חנה ליבנה והגבי רוני גבעתי. כמו כן נכחה הגבי גרדה כהן שזכתה בציון לשבח על סמרה: ילדה פאזהבת (ספרות מועלים). חבר השופטים: גרשון ברגסון, די"ר לאה חובב וצנחם רגב. בירכו: די"ר יאיר סצוכה בשם משרד החינוך התרבות והספורט, הגבי נורית דאבוש - דוברת האגודה לענן החייל, פר אהרן קראוס - נציג הצוליים, הדי"ר אורה נבנצאל - מנהלת מחלקת הספריות בבית אריאלה וקהל מוזמנים.

בחלק האצנותי הופיעו תלמידות ביה"ס ע"ש תלמה ילין בגבעתיים שהנעימו בשירה ובנגינה. הנחה את הטקס פר גרשון ברגסון שהעלה את זכרו של זאב, משורר הילדים הידוע. הוא קרא בבהלך הטקס שני שירים של המשורר: "הבול היהודי הראשון" ו"ירח כסלוי", וכן שילב איצרות בנושא: ספר - פרס. אין זה עקרה שהשורש מ.ר.ס. בחילומי אותיות נותן לנו ספר. ואכן היום אנו מקיימים את טקס עתן מרסיס לספרים שוועדת השופטים הכירה בהם כראויים להם. אך השורש מ.ר.ס. בחילוף אותיות הוא גם לספור, וכבחינה סטטיסטית הסופרים סופרים את התמוצה והתגצולים, ואנו מאחלים להם שיספרו תצלומים לשביעות רצונם.

דברי ד"ר יאיר סעוכה סגן ענהל הענהל הפדגוגי

קהל נכבד! בתקופת הפוסט מודרניזם בה אנו חיים, בעידן האינטרנט והטלוויזיה בכבלים - יש לספרות ילדים ונוער תפקיד סגולי חשוב שאין לו תחליף.

ספרי ילדים ונוער הם ההזדמנות לחשוף את הילדים בעוד מועד לחינוך, להשפעה, לחשיבה - שיכולים להיות משקל נגד ואיזון לגירויים האחרים ולהפנות את תשומת הלב, ליצירה, לשירה, לערכים.

כאשר המשרד מגדיר את דמות הבוגר הרצוי של מערכת החינוך הוא מציין שמן הראוי שהבוגר של מערכת החינוך יהיה ניחן בסקרנות ובהתעניינות אינטלקטואלית שמקורן ברצון להבין נושאים שונים ומגוונים, ויהיה מסוגל לאתר בכוחות עצמו את המידע ואת הכלים לסיפוק הסקרנות והעניין שלו. יהיה אדם העוסק בתחומי העניין האמיתיים שלו על פי בחירתו, אדם בעל השקפת עולם ערכית, הניזונה מערכי חברתו ומערכי החברה הכלל אנושית. יהיה אדם המעורב בחיי החברה הישראלית והנכון לקבל עליו תפקידים ולמלאם מתוך אחריות ומסירות. אדם המכיר את שורשיו ואת זהותו ומודע להם והמכיר מכבד את זהות זולתו.

אין לי ספק שילד שצורך ספרות יהיה תלמיד שיטמיע וירצה ליישם את כל הדברים הללו ויהיה בעל דמות רצוייה. ואתן הסופרות נירה דור, חנה ליבנה ורוני גבעתי - אתן מצטרפות לשורה ארוכה ומכובדת של סופרים שזכו בפרס, אני מאחל לכן ולנו שנים רבות של כתיבה פורייה ומעשירה.

דברי ער אהרון קראוס, נציג העוליים והוצאת 'עם עובד'

קהל נכבד,

אני מבקש לקדם בברכה את שלוש הזוכות בפרס זאב לספרות ילדים ונוער תשנ"ז, את נירה, חנה ורוני שמצטרפות היום לכותל המזרח של עשרות מחבריהם שזכו בפרס יוקרתי וחשוב זה.

אני מבקש להודות לקרן להנצחת אהרון זאב ז"ל, לחבר השופטים שטרחו בקריאת כתבי יד רבים ובחרו טוב. למר גרשון ברגסון, שתדומתו להעמקת תודעת הקריאה בקרב התלמידים וטיפוח היחס לספר העברי בכלל ראווה להערכה רבה.

בצד חופש היצירה וחופש הבחירה, יש לעודד, לסייע ולקדם את הכתיבה האיכותית. איכות החיים היא לא רק מרחבים, יערות, דשאים, חיות וציפורים. ציפור הנפש של חיינו היא - תרבות של ערכים. הערכים והאיכות שלובים בבלתי הפרד.

הם נרקמים במרוצת דורות ויוצרים את האיזון ההכרחי של החברה המודרנית. לשווק איכות זה כמו לשווק ערכים, זה קשה, אבל זה הכרחי ואפשרי, בתנאי שחוברים יחד: היוצרים, המו"לים, המשווקים, ובעיקר משרד החינוך והתרבות, באמצעות מערכת החינוך כולה: הספריות הציבוריות, המורים והמדריכים.

פרס זאב לספרות לילדים ולנוער הוא אחד ויחיד לעידוד היצירה הספרותית לילדים ולנוער, וחבל שהוא האמצעי היחיד.

בשם התאחדות המו"לים, בשם הוצאת עם עובד ובשמי אני מודה לנותני הפרס, למקבליו ולכולם.

כן ירבו!

דברי אורה נבנצאל, ענהלת עחלקת הספריות עיריית תל אביב

ספרים רבים יוצאים לאור מדי שנה בישראל. מהם קבוצת הספרים של ספרות הילדים והנוער היא הגדולה ביותר. לכולם מקום על מדפי הספריות. ומשם כולם מתחרים על תשומת לבו של הקורא הצעיר. שותפים לתחרות זו גם אמצעי תקשורת אחרים, והתחרות הולכת ונעשית קשה מיום ליום.

אנו הספרנים משתדלים לקרוא ספרים ככל האפשר. הן משום שחובבי ספרות אנחנו והן משום תפקידנו. ציונו של ספר כראוי לפרס זאב או כראוי לשבח הוא

הזדמנות וסיבה טובה לחגוג עמכם הסופרים ועם שוחרי ספרות הילדים, בביתנו, בית אריאלה ובספרייתנו הותיקה שבספריות הציבוריות בישראל, ספריית שער ציון.

אולם זו לא רק סיבה למסיבה אלא גם ציון דרך ותמרור לנו כספרנים. תמרור שאומר לנו עצרו, שימו לב והפנו תשומת לב. כי הספרים רבים, והזמן קצר, והלקוח הצעיר עומד בפני פיתויים רבים וצריך לבחור.

הספרות, נהוג לומר עליה שהיא משקפת את התקופה שבה היא נכתבה ואת החברה שבה צומחת. שלושת הספרים הזוכים בפרס והשניים שצוינו לשבח אכן מאשרים אימרה זו.

שונים הם זה מזה וכל אחד בורא עולם יש מאין, וכל אחד מעולמות אלו הוא כאן ועכשיו. כן, גם עולמו של מר ארנב וחבריו.

מתוך הספרים מתאפשרת הצצה לעולמם של המתבגרים ובהם נשמע הד קולם. קולה של אביגיל בספרה של חנה ליבנה, או אביטל, ילדת האפרסמון, שעולה אלינו מתקופה רחוקה בהסטוריה של עמנו. מתבהרת גם תמונת נעוריה של גרדה מימים של טרום שואה. וכמובן אחרונה וחביבה - קולה של המכשפה הצעירה, המרדנית העדכנית - פדיחה.

זהו הד קולם של בני הנעורים, שאותו היטבנו גם לשמוע מן הככר לא הרחק מכאן לפני כשנה. זהו עולם שהונצח גם בעין המצלמה ומוצג מחוץ לאולם זה בגלריה, בתערוכת "נעורים 96", היוצאת בימים אלה לרחבי העולם לספר בתמונות את סיפורם של בני הנעורים בישראל.

את הקולות שמעתם אתם הסופרים עוד לפני כולנו, תיעדתם את אשר שמעתם והענקתם אותם לכולנו, ובמיוחד לקוראינו הצעירים בספריכם. המשורר והסופר זאב ז"ל היה בוודאי מברך את כולכם בברכת יישר כח! ואני שקטונתי כמובן מצטרפת לברכה זו.

**ניפוקי ועדת השופטים לעתן פרס זאב לשנת תשנ"ז
לגידה דור על ספרה "מר ארנב וחבריו".**

ספרה של נירה דור נועד לגילאים הצעירים. גיבורי שני הסיפורים שבספר הם בעלי-חיים מואנשים, המייצגים את עולם הילדים הקטנים באמינות ובאמנות. אצל הילד הקטן והתמים קיימות בעיות קוגניטיביות ואמוטיביות: חשיבתו היא טרום הגיונית, יש לו טעויות בניסוח דבריו ואין הוא מבין את שגיאותיו. הוא מתקשה בהבנת מושגים מופשטים וטועה בהערכת כמות ומרחק. מן הבחינה

האמוצינוגלית בולטת אצל הילד תחושת הפחד מכאן והרצון להיות גדול מכאן. את כל אלה ביטאה היטב נירה דור בשני הסיפורים שבספר.

"הסיפור על מר ארנב" מעלה סיטואציה אהובה על הילדים: לארנב יום הולדת, והוא מתכוון לחגוג עם חבריו. המחברת ממחישה בהומור את שגיאותיו של הקטן. שאינו יודע כיצד לנסח בהיגיון וביעילות את ההזמנה. "היום יש לי יום הולדת!" זה השלט אותו תלה על ביתו. זהו ביטוי לתפישה האגוצנטרית של הילד, הבטוח שמה שידוע ורצוי לו, ידוע לכל. האכזבות הפוקדות אותו משעשעות את הקורא, וכל שלט לוקה בחסר נוסף. לבסוף הוא מזמין את קרואיו בעל-פה, והסיפור מסתיים בהפי-אנד.

לעומת הארנב המייצג את הילד הקטן הטוב והתמים, מייצג הינשוף ב"הסיפור על מר ינשוף" את הילד "הרע", הגאוותן, המתנשא, המעליב ופוגע בחבריו, מתגרה בהם ומציג את בורותם לעומת חכמתו.

בכך ציירה נירה דור את החברה האנושית המאכלסת טיפוסים שונים, חיוביים ושלייליים. וכשם שבסיפור הראשון למד הארנב מטעויותיו מתוך נסיונו שלו ולא בדרך של הטפת מוסר, כך גם בסיפור זה.

המחברת פתרה את העימות שבין הינשוף לבעלי-החיים חבריו בצורה מתוחכמת, המעידה על הערכת החכם המעורבת בפחד ובכעס, שלמרות מגרעותיו הוא נערץ: הסנאי הקטן והצנוע מכל בעלי החיים, מציג להתייעץ עם מר ינשוף עצמו, מה לעשות לחבר המעליב את כולם. מובן שאין מגלים לו במי המדובר. עצתו של מר ינשוף להפסיק להיות חבריו של המעליב, עושה את שלה. הכל שומעים לינשוף ופונים לו עורף והוא נשאר בבדידותו. כך לומד הגיבור לתקן את שגיאותיו בדרך כואבת, כדברי הכתוב בתהילים פרק ז, טז: "בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל". יש להדגיש שבעימות זה איננו שומעים שום ביטוי של גנאי, לא חירוף ולא גידוף, כפי שנשמעים ברחובנו. הנקמה המתוקה של הנפגעים נמסרת בחכמה ובעדינות המתובלת בהומור.

על כל אלה, ועל ההבנה לנפש הילד וההנאה הנגרמת לקוראים בסיפורים על יחסי חברות מגוונים, שהמסר בהם מובלע ועקיף, החלטנו להעניק לנירה דור את "פרס זאב".

ובאנו על החתום

מנחם רגב

ד"ר לאה חובב

גרשון ברגסון

דברי תשובה של נירה דור

קודם כל, אני רוצה לומר שאני מאד מתרגשת לעמוד כאן.

הפרס הזה היה הפתעה גמורה בשבילי. חשבתי תמיד שבשביל לקבל פרס מהסוג הזה, צריך להיות לפחות קצת מפורסם. התברר שטעיתי. אותי אף אחד לא מכיר, והנה אני כאן.

משמח אותי לחשוב שהבחירה היא אכן אובייקטיבית. זה עושה אותה אמיתית. ועל כך תודה לשופטים.

אני רוצה להודות למירה מאיר ועדנה קרמר מ"ספרית הפועלים" שהאמינו בספר והתעקשו להוציא אותו לאור, למרות כל הבעיות התקציביות שהיו בהתחלה. אני רוצה להודות להילה חבקין שאת האיורים היפים שלה הכרתי ואהבתי עוד הרבה לפני שיצא הספר, מספרים שקראתי לילדים הפרטיים שלי בבית - ולא חשבתי שיום אחד היא תאייר ספר שלי.

הילדים הפרטיים שלי היו גם המבקרים והשופטים הראשונים של הספר, בנוסף להיותם מקור להשראה להרבה סיפורים ושירים אחרים שכתבתי למגורות במשך שנים. והיום הם כאן - והם שמחים איתי.

עד שיצא הספר לאור היו לי לבטים בקשר להמשך הכתיבה, וגם אח"כ - כשלא הייתי בטוחה שהוא יזכה בהצלחה.

היום אני יכולה לומר בביטחון שאין לי עוד ספקות - ואני אכן מתכוונת להמשיך לכתוב. ושוב תודה לכולכם.

ניפוקי ועדת השופטים לפתן פרס זאב לשנת תשנ"ז לחנה ליבנה על ספרה "הבול"

חנה ליבנה העמיקה לחזור לנפשה של ילדה, יתומה מאם, ברגישות ובעמקות בלתי רגילה. הספר "הבול" מתאר מצב אנושי המצוי בחברה, יחסים בין הבת היתומה ובין אביה המתאבל על אשתו.

הגיבורה הראשית, אביגיל, חולמת על אמה, ובחלומה, לכל אורך הספר, רואה

תמונות המצביעות על הקשר שבין אמה ובינה.
באחת הפגישות שבין אביגיל לחבצלת, בת השכנים הסנובית, שגרה בבית נוח ומסודר, אביגיל רצתה ל"השוין" וסיפרה שיש להם דירה של עשרה חדרים.
חבצלת מספרת לאמה את דברי אביגיל וזו מעירה לה: "המודה, בשביל תשומת-לב לא צריך לשקר, זה לא יפה". אך גם מוסיפה: "חבצלת צריכה לנגן, תבואי מחר, טוב?"

אביגיל הרגישה שהיא הגזימה, והיא בורחת החוצה. היא משתחררת ממסגרות הבית ופותרת את מצוקתה בבריחה לחוץ, ונדמה לה שטוב לה שם.
הבריחה החוצה מצילה אותה מכל מצב מביך.

המוקד של הספר הוא בצעדים שאבא נוקט כדי להעביר את אביגיל לדודים, יש ויכוח במשפחה ובחברה, כיצד יש לנהוג ביתומה, להעביר אותה לדודים או להשאירה אצל אבא.

הילדה נוסעת לדודים ושואלת את עצמה: למה אבא לא אמר שאינו מסכים לצעד זה, "כי הרי רק אני יכולה לנחם אותו על אמא שלי" (14).

לכל אורך הספר הילדה מתלבטת, ויש גם שנכנסת לדכאון: "שום דבר לא מעניין אותי, ולא איכפת לי מכלום" (17).

לעיתים מצפונה מציק לה והיא מעמיסה את האשמה על עצמה. היא נמצאת אצל הדודים. אצלם טוב לה ומתייחסים אליה בחיבה, אך מתחת למודעות היא חושבת "מתי אני חוזרת?"

אחרי מספר הבטחות של אבא, לבוא לקחת אותה, הבטחות שלא קיים, היא מטילה ספק באהבתו, עד שבסופו של דבר הפסימיות מתבדה והיא חוזרת הביתה.

המחברת מביאה בספר אפיזודות שונות, המצביעות על מגמות חינוכיות שלא במישרין. למשל: בול יקר של הדוד נקרע תחת ידיה והיא מפחדת שמא הוא יכעס. היא בולעת את הבול ורוצה לעבוד כדי לשלם את התמורה. על כך אומר הדוד: "משפחה חשובה יותר", ומאשר את דברי אביגיל: "אפילו יותר מבול כזה יקר".

יש בספר סיפור על גירושין, תיאור על יחסים עם חברות ועם מבוגרים. יש שיקולים פסיכולוגיים - געגועים, כיסופים, שנאה וחיבה. יש צפייה למתנות ליום הולדת, תקווה, אכזבה ומילוי המשאלה.

בסופו של דבר הכל נגמר בסיום טוב וטבעי ולא ה"הפי אנד" השיגרתי.

על העמקתה בנפש הילדות ובמצב היתמות, על כשרונה הנרטיבי ביצירה, על הבנתה ביחסי חברות החלטנו להעניק לחנה ליבנה פרס זאב לתשנ"ז.

ובאנו על החתום

מנחם רגב

ד"ר לאה חובב

גרשון ברגסון

דברי תשובה של חנה ליבנה

כשחשבתי מה אוכל להגיד בטקס, מצאתי שאת מה שאני רוצה לומר אפשר למצוא בספר שכתבתי בצורה המדויקת ביותר. אני מצטטת:

"כשהיא סרקה אותי היא אמרה: 'אבי, השערות שלך מספרות לי שגם את עצובה, כן, כן, זה בסדר, תהיי עצובה, כמה שאת רק יכולה - אבל

אל תסגרי את האור, אל תחביאי את הצחוק' והיא המשיכה לדבר. לא הכל הבנתי, אבל היה לי נעים".

וגם אני אומרת: אל תחביאו את האור, תנו לו להיכנס אליכם אפילו כשעצוב. את זאת אומרת אני, אני הילדה הקטנה מיבנאל, שרצה בשדות הסינריות, שקראה וקראה ודמינה, ורצתה לגדול ולכתוב משהו, משהו אמיתי, לליבי.

ואני שמחה שיצא לי. ועל כך ועל כל השאר תודה למשפחה שלי, להוצאת מסדה, למאיירת, ולכל החברים הטובים שתמיד עודדו והאמינו. וכמובן לשופטים ולמעניקי הפרס.

תודה, ואני מקוה שיחיה מי שיקרא את הספרים האלו.

*ניעוקי ועדת השופטים לעתן פרס זאב לשנת תשנ"ז
לרוני גבעתי על ספרה "ילדת האפרסמון"*

אפשר לראות ב"ילדת האפרסמון" חוליה בשלושה ספרי נוער מאת רוני גבעתי, שבמרכזם התבגרותה של נערה. שני האחרים הם: "ברבורים מאגם אחר" ו"משאלות חורף". כל ספר מספר על תקופה אחרת. ובכל זאת שלוש הגיבורות הן "אחיות" זו לזו, ואולי הן אותה הנערה בלבושים שונים ובתקופות שונות. הרקע

של הספר הוא תקופתה של שלומציון המלכה: מתוארת המתיחות שבין צדוקים לפרושים ונזכרת גם אחת מכיתות ים המלח, ועל רקע כל אלה - חייה של משפחת הגיבורה, אביטל, שהם מגדלי בושם האפרסמון בעין גדי. המלה "חלום" מופיעה בסיפור כמה פעמים: חלומות בהקיץ וחלומות לילה של אביטל, המבטאים את רגישותה לכל הסובב אותה: געגועיה על אחיה שנעלם, קנאתה בקטורה היפה ועוד. הסופרת השתמשה אומנם בחומר היסטורי וארכיאולוגי, אך הוא אינו מחניק את סיפור ההתבגרות הרגיש והעדין, ואין הופך אותו לסיפור היסטורי מרוחק. כוחה הגדול של רוני גבעתי הוא ביצירת אוזירה משכנעת, במינימום של תיאורי טבע יפים ומרגשים ובעיצוב נכון של השיחות בין גיבורי הסיפור. יש בסיפור גם יסודות של התבוננות בעבר מבעד לפריסמה של ההווה: יכין בורח מירושלים, כי אינו רוצה להשתתף במסע הצבאי לדמשק, או אמה התקיפה של אביטל, היודעת קרוא וכתוב, מלמדת את ביתה את המיומנויות האלה.

מימין לשמאל: מנחם רגב, נורית דאבוש, ד"ר יאיר סמוחה, גרשון ברגסון, ד"ר לאה חובב, ד"ר אורה נבנצאל, אהרן קראוס

על פני הסיפור כולו. באווירתו המבוגרת, שרוי דוק של עצב ושל התבוננות שקטה בחיים ובטבע, מעין סיפור המהלך על "ראשי אצבעות". זהו ספר מקסים ונוגע ללב. שבכל חלקיו טבוע כישרונה של המספרת. לפיכך החלטנו להעניק את פרס זאב לשנת תשנ"ז לרוני גבעתי על ספרה ילדת האפרסמון.

ובאנו על החתום: גרשון ברגסון ד"ר לאה חובב מנחם רגב

תשובתה של דוני גבעתי

מי שער בעין גדי בשעת שחר, כשכבים הכוכבים, יכול לראות במערב באור האפור כוכב יחידי, אחרון, גדול ובוהק - שבוודאי ניבט שם גם לפני שהייתי וייראה שם אחרי - הוא כוכב נוגה, שגם מופיע ראשון לפנות ערב, באותו מקום, מעט מעל

למפגש של הר צרויה עם נחל ערוגות, שדומים באותה שעה לצלליות של גביע צר שמתרחב ולידו דבשת שבראשה יבלות, שבעיני הן דומות לארמונות עם כיפות.

האם היתה כאן פעם ילדה מנומשת ומרדנית עם צמות, שעמדה על גג של בית-אבן וחיפשה את אחיה שקודם לכן רדף איתה אחרי שועל צהבהב, וגם אב שהלך בכל בוקר לעבוד בחלקת שיחי בושם האפרסמון שבמדרון, והאם היה לה אח קטן ששמו יון - שטיפס אל בית שבנו לו בעץ, שדמה אולי לבית שראיתי על עץ שיטה כשטיילתי עם ילדי בשפך הנחל - אני לא יודעת. אבל עצם המחשבה המשערת שאותה ילדה, ואחיה, ואביה, יכלו להביט באותו כוכב, שמן הסתם כבר היה שם, ולחשוב להם מחשבות משלהם, ולהרגיש הרגשות משלהם - שבניגוד לדברים שהשתנו עם הזמן, כגון לבוש וכלים וצורת בית ומנהגים, - היו רגשות ומחשבות ופחדים וגעגועים כפי שיש גם לי, לילד שלי, לאדם בן זמני - המחשבה הזו היא הושטת היד שלי אליהם וכאילו גם שלהם אלי.

ובבוקר, ובצהרים, כבר חם ומזיעים כאן מרבית השנה, כשם שבוודאי חם היה גם לפני אלף ואלפיים שנה, כשאנשים הזיעו בחום הזה, וילדים רצו לטבול במי הנחל, כמו ילדים בימינו, ולהחליק בישיבה במים במרזב הסלעי שדומה למגלשה, ולטפס על סלעיו בין יוני הסלע והצלף והערבות ולשמוע את הצעקות שלהם מהדהדות בין קירות הסלע ולהתחבא במערות הקטנות וגם לקנא ולריב - פיסות חיים שניסיתי לטוות בדמיוני ולכתוב אותן. אבל תוך כדי הכתיבה, הלכה וחילחלה בי תחושה של זיוף: משום שאני כותבת סיפור זר ורחוק, שאני מנוכרת לדמויות שאני רוקמת, שזו איננה הכתיבה שנובעת מבפנים, לא קולי האישי, שברחתי אל חסות העבר בנסיון לחפות על אוזלת יד בעזרת ידע, ספרים, מאמרים, זוהרו של סיפור היסטורי. היה עלי לחזור אל ההתחלה, להבין שלא הרחוק הוא שמרחיק, שאפשר שהרחוק יהיה קרוב אם אתן בו מעצמי, אספר על

הילדה שבי, תוך הכרה שגם אז, יש לי מגבלות, שאל מה שהייתי רוצה - איני יכולה להגיע.

ולפנות ערב אנשים שבים מעבודה, ילדים משחקים בחוץ, תינוק בוכה, טבא מטייל עם נכד, מכינים ארוחת ערב, מדליקים אור בבית, כפי שאולי גם בכפר שהיה פה פעם, גם אם שם הדליקו נר שמן במקום חשמל. כי הדברים המהותיים לא הפכו לשונים בגלל מכוניות ומחשבים וטכנולוגיה. נשארנו, עמוקים כמו פעם: עלבון של ילד מיחס של אביו, קרע בין איש לאשה, סירוב של איש להילחם במלחמת כיבוש, ילדה שמקנאה בילדה יפה ממנה, באחות בוגרת, שכועסת על אפלייה ועוול, דואגת לאחיה הקטן שחלה, שחוזה פרידה ומוות, שחוזה אהבה ראשונה. והמחשבות והרגשות האנושיים בין יחיד לעצמו ובינו לבין אחר או לסובב אותו, הם החוט ביני לבין ילדת האפרסמון ההיא, שהיתה או נוצרה כדמות בסיפור. והם, בעיני, לבו של הסיפור.

ובערב, ובלילה, בתוך המקום שרוחשים בו חיים, שלפעמים חשים שהוא מבודד ולפעמים שוכחים זאת, ילדים הולכים לישון, אמא נותנת נשיקת לילה טוב, והם נרדמים, וחולמים חלומות, כפי שאולי היה כאן גם פעם. החשיכה מעניקה לדברים מימדים משלה, חשים יותר הטבע שסביב, את היותנו בתוכו כמו עץ השדה או חית המדבר, את היותנו נקודה קטנה-יחסית במדבר. ואני שואלת את עצמי: ומה נותן סיפור שכזה על העבר? האם נתן משהו לילד? את זאת רק הוא יוכל להגיד. ומה נתנה לי כתיבתו? אולי עוד קצת נשימה, מעט יותר טעם, ולו לרגעים, במובן זה שאני מבינה יותר, שמצד אחד אני אחת מבני אנוש שהיו ויהיו ואיני עליונה או בעלת יתרון על אחר, ומצד שני גם אינני כל כך בודדה במרחב ובזמן.

ילד אחד בא אלי בטענות: למה יון הקטן מת בסוף? הרי את יכולה לכתוב איזה סוף שאת רוצה. לא ידעתי איך להסביר לו שזה לא בדיוק נכון. בזמנו, הסיפור היה כתוב עם סוף אחר, סוף טוב. אבל ידידה שקראה את כתב היד אמרה לי שהרגישה שהתחמקתי מלכתוב את הסוף שמתבקש מתוך הסיפור, גם אם הוא עצוב. ובזכות אותה שיחה אזרתי אומץ לכתוב סוף אחר. ועל כך אני מודה לה.

ברכות לשותפות שלי לפרס ולציון לשבח, תודה לאנשים שעזרו לי, להילה חבקין שבאיריה היא שותפה ליצירת הספר, תודה לגרשון ברגסון, למנחם רגב ולאה חובב, לנירה ולאנשי הוצאת עם עובד, לחברי מעין גדי, שמלווים את כתיבתי. ולמשפחה שלי. ותודה לכולכם, שבאתם, שהקשבתם.

עיון ומחקר

האימה בספרי ילדים מתורגמים

פאת: לאה חובב

1. פתיחה

כלום נהנים ילדים לקרוא ספרים המטילים עליהם פחד? מה חש הילד בקוראו עלילות אימה? תשובה לשאלות אלה מצויה בספרו של אורי אורלב, "חיית החושך"¹ והוא שם אותה בפי הילד הדובר:

"בתחילה, כשפחדתי מחיית החושך שלי, לא חשבתי שלאמיתו של דבר אני אוהב לפחד. לא ממש, אבל קצת. זה כמו שמשעמם לקרוא ספרים שאין בהם שום דבר מפחיד. אבא היה מפחיד אותי כשהייתי קטן. הייתי מבקש ממנו שיפחיד אותי... אבא היה משיכב אותי לישון ואז הייתי מבקש שיספר לי סיפור הכי-הכי מפחיד שהוא יכול להמציא. הוא היה מתאמץ, היה מכבה את האור ומספר בלחש. וכשהייתי כבר מפחד ממש ורועד תחת השמיכה, היה צוחק פתאום ומחבק אותי, והכל היה עובר. ואז גם היה מספר לי סוף טוב. בכל הסיפורים המפחידים שלו הסוף היה תמיד טוב" (עמ' 46).

בדברים אלה יש הבנה פסיכולוגית דריגוש הפנימי ולמתח שילדים רבים נהנים לחוות. בקטע שלפנינו, היוזם את הסיפור המפחיד הוא דווקא הילד. אולם יש לשים לב לסיוס הטוב של סיפורים אלה ולחיבוק של האב המספר, המרגיעים את השומע הצעיר ומשחררים אותו מן האימה והפחד, תוך שהם נוסכים בו ביטחון, שהכל יסתיים בטוב. לכן, חשוב שאדם אוהב הקרוב לילד יהיה המתווך בין הסיפור ובין המאזין.

יש שרואים בדמויות המפלצות שבספרי האימה מעין החצנה והמחשה של הפחדים שבלב הילד. הפחד שבלבו קורם כביכול עור וגידים, והוא מאיים על הילד בדמות מפחידה שיש להתגבר עליה. במציאות, אלו דמיונות שמדמיון הילד המפחד; בספרות - מדמיון הסופר למען הילדים המזהים בדמויות האימה את פחדיהם, אך עליו למגרם ולהתגבר עליהם, שאם לא כן, יוסיפו עוד פחד ואימה על אלה המצויים בדמיונו של הילד משכבר. לכן נכון ונכון סיכומו של אורלב, המדגיש ש"בכל הסיפורים המפחידים, הסוף היה תמיד טוב".

לעיתים, הפחדים הפנימיים של הילד מתונים הרבה מן האימה שבסיפור הדמיוני. קריאת סיפור או שיר שיש בו אימה ופחדים של גיבורים אחרים, יכולה להשכיח את פחדיו של הקורא הצעיר עצמו, החש שניתן להתגבר על מצב אימה קיצוני הרבה יותר מזה שלו. ואם כך הדבר - על אחת כמה וכמה שמצבו שלו ניתן לפיתרון.

מרים ילן-שטקליס הציגה בפנינו מצב פסיכולוגי הממחיש את האמור כאן. בשיר "מעשה בילדה בודדה"² נותרת הגיבורה הקטנה לבדה בבית. בריחתה לעולם הדמיון ממחישה את האימה בה היא שרויה ואת התגברותה עליה:

אחר כך הייתי בת-מלך	וטפסתי מהר על העץ הגבה,	ואני יושבת למעלה בשקט
ותעיתי בדרך,	כי למטה ארבו זאבים -	וצוחקת!
באי-הקסמים,	רעבים!	ולא כלום.
כיער-אימים...	פצו את הלע!	

הזאבים הרעבים הם המחשה של הפחדים שבלב הדוברת, אך ההתגברות עליהם מרגיעה אותה יותר מאשר אילו לא דמיינה את האימה, שהיא גדולה מן המציאות עצמה.

2. סידרת ספרי "צמרמורת"

לפני כשנתיים החלה ספריית מעריב להוציא לאור סידרה של ספרי אימה לילדים, המתורגמים מאנגלית, סידרה הנקראת "צמרמורת"³. מחברה של הסידרה הוא ר' ל' סטיין. האופייני לסידרה זו הוא המתח הרב של העלילה, הזוועות המעוררות אימה ופחד, והשימוש בדמיון ובעל-טבעי. זהו יבוא של ספרים דמיוניים שמחברם ספג יסודות מתרבות זרה לנו (תרבות אנגלית), שיש בה דוחות רפאים של מתים הקמים מקברם ומתנכלים לאנשים חיים, או מפלצות ואוכלי אדם המפחידים את הקורא.

כל ספר מספרי "צמרמורת" יש בו עלילה לעצמו והוא בלתי תלוי בשאר הספרים. הספרים עצמם אינם ארוכים (כמאה עמודים בתבנית קטנה), והקורא המתוח יקרא בהם עד תומם בזמן קצר. אדגים כמה מהם תוך הדגשת תיאורי האימה. הספר הפותח את הסידרה הוא "הילדה שצעקה... מפלצת!". בספר זה עוקבת לוסי, האוהבת להמציא סיפורי מפלצות ולהפחיד את אחיה הקטן, אחרי הספרן של העיירה, מר מורטמן. כשהיא צועקת "מפלצת!", אין מאמינים לה יותר, גם

כשהיא רואה מפלצת אמיתית. היא מסתתרת בספרייה לאחר שעות ההחלפה ומתבוננת בספרן:

"אז ראיתי את מר מורטמן שולח ידו לצנצנת הזבובים... 'זמן ארוחת הערב, חברי הביישנים', הוא אמר בקולו הגבוה והשרוט... פניו החלו להשתנות שוב. ראשו העגול החל להתנפח. עיניו השחורות בלטו. פיו גדל עד שהפך לבור שחור פתוח. הראש העצום התנוודד מעל האפודה הצהובה. העיניים שחו מול הראש. הפה התעוות, נפתח ונסגר כמו פה של דג עצום... וכשבהיתי בפה פעור ביצור הדוחה שהספרן הפך להיות, הוא שלח ידו לצנצנת הזבובים, לקח חופן זבובים, ותחב אותו אל פיו ברעבתנות. 'זמן ארוחת הערב', הוא אמר בגסות, מדבר כשהוא לועס... הם היו בחיים! הזבובים היו חיים, והוא בלע אותם כאילו היו ממתקים" (עמ' 44-45).

לא ברור אם תיאור דמיוני זה מתחולל בדמיונה של הילדה או במציאות של הסיפור. כיוון שאין מאמינים לה, ממשיכה לוסי לעקוב אחריו ואף לוקחת מצלמה לצלם אותו, ומה גדול תמהונה כאשר בתמונה אין הוא נראה כלל. גם מעקב אחריו עד ביתו אינו מוכיח דבר. לבסוף מצטרף גם החבר של לוסי, ארון, למעקב בספרייה, ורק כאשר הוא מעיד באוזני הוריה כי ראה את המפלצת, הם מאמינים לה.

הסיום מוזר ומעורפל: הוריה מזמינים את הספרן לארוחת ערב בביתם, ועל שאלתו: "מה נאכל?" משיב האב: "אותך!" "שניהם התנפלו עליו, ניביהם החדים הופיעו, והם בלעו את הספרן תוך פחות מדקה, כולל העצמות" (עמ' 110), ולוסי מוסיפה: "לאחי ולי עדיין לא צמחו ניבים. זאת הסיבה שלא יכולנו להצטרף". והאם מסבירה: "זאת המפלצת הראשונה שבאה לטימברלנד פולז בעשרים השנים האחרונות, בגלל זה התקשינו כל כך להאמין לך, לוסי... אנחנו לא יכולים להרשות שיהיו עוד מפלצות בעיר... ואנחנו לא רוצים שאנשים יפחדו ויגרשו אותנו..."

הסיפור מסתיים כפי שהתחיל: האם נזפת בלוסי המספרת לאחיה על המפלצת: "אני לא רוצה שתפחידו את אחיך הקטן לפני השינה, יהיו לו סיוטים. בחייך, לוסי, מספיק עם סיפורי המפלצות האלה!"

מה יבין הילד הקורא סיום כזה? האם ההורים של לוסי הם באמת מפלצות הטורפות אדם? או שמא סילוק המפלצת ו"טרפתה" הוא דמיוני ובא לסלק את ההזיות ממוחה של הילדה? היכן כאן המציאות והיכן מתחיל הדמיון בסיפור זה? וזו מגרעתו! הילד הקורא יכול להשתקע בעולם הדמיון, אך עליו לדעת היכן הגבול! המספר הרוצה לעקור את המפלצת, בורא שתיים נוספות במקומה, ומבלבל את הקורא לחלוטין! ואכן, סיפורי מפלצות יוצרים סיוטים ומפחידים ילדים קטנים, ולא זו הדרך לספר אותם.

זאת ועוד, הקניבאליות, כמוטיב מרכזי בסיפורי האימה, מתוארת בסיפור כעניין טבעי ומצוי שאינו מפליא איש. מוטיב זה אינו ראוי להיות מובא בפני ילדים בכל אומה ולשון, על אחת כמה וכמה לילדי ישראל, הלומדים בתורה על האזהרה מפני אכילת הדם ("אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו", ברא' ט, ד). האם יוכלו ילדינו להזהות ולהבין, ואפילו בדמיונם, את דבר אכילתו וטריפתו של אדם על גופו ודמו? מה יוסיף להם תיאור כזה?

מוטיב נוסף החוזר ועולה בכמה מספרי ה"צמרמורת", הוא האמונה ברוחות מתים היכולים לקום מקברם ולהיראות כבני אדם חיים, ואף לגרום צרות לאחרים. מוטיב זה הוא המניע את העלילה בספר "חוף הרוחות", בו נתקלים שני הילדים גיבורי העלילה בשלושה ילדים מוזרים, שמסתבר שהם נפטרו לפני למעלה משלוש-מאות שנים. בסופו של סיפור המתח מתברר לגיבורים שגם מארזיהם הזקנים אינם אלא מתים משכבר. ספר זה, לדעתי, אינו תורם לקורא דבר, אלא כולו מתח לשם מתח, ואפילו האימה שבו "פושרת".

ספר מורכב הרבה יותר, הבנוי על מאורעות מן ההיסטוריה האנגלית, הוא הספר "לילה בטירת האימה". כאן מתבססת האימה על מעשים שאירעו באנגליה לפני מאות שנים. באמצעות חזרה כביכול לעבר במנהרת הזמן, חשים הגיבורים על בשרם את מאורעות הזוועה שאירעו בעבר.

אדי וסו, אח ואחות, מצטרפים לסיור מאורגן בלונדון ומבקרים בטירת האימה, שם הוצאו להורג לפני מאות שנים אסירים שחלקם היו חפים מפשע, כגון אדוארד וסוזאנה, נסיך ונסיכה שדודם רצה לנשל אותם מכסא המלכות. אדי וסו הולכים לאיבוד בין חדרי הטירה האפלוליים וגרמי המדרגות המפותלים, ואדם לבוש גלימה ארוכה ושחורה וכובע רחב שוליים רודף אחריהם. "אל תזוזו!" צווח האיש, "לא תוכלו להימלט מפני!" "איך נצא מכאן? אנחנו לכודים!" הבריחה מפניו מלווה מתח ואימה ששיאם בתעלת הביוב המלאה עכברושים:

"העכברושים הציפו את תעלת הביוב. הם פתחו וסגרו את לסתותיהם ברעבתנות, מצקצקים בשיניהם המחודדות ומסתערים עלינו... הקולות המפחידים שלהם גרמו לנשימתי להיעתק מגרוני... זנבותיהם השתרכו מאחוריהם כמו נחשים כהים... ים של עכברושים שורקים, לועסים, אדומי עיניים. גל גועש וחי של עכברושים" (עמ' 42-43).

גם הרודף אחריהם אינו נמלט מהם:

"עשרות עכברושים קיפצו עליו, טיפסו עליו, והחלו לקרוע אותו לגזרים בשיניהם". לאחר קריאת תיאור זה, לא ייפלא שהקורא המתוח ירצה לדעת מה

היה בסופם של הגיבורים. המחבר מצליח להגדיל את המתח הן על ידי תיאורי האימה והסכנה, והן על ידי תחושות הפחד של הגיבורים.

מורכבותה של העלילה באה לידי ביטוי בחילופי הזמנים. הילדים אינם מוצאים את הוריהם אלא מוצאים עצמם בלונדון שלפני מאות בשנים, ושם הם נרדפים על ידי "האדון המוציא להורג הראשי", הלוכד אותם ומביאם שוב לטירת האימה, ממנה הצליחו להימלט.

בספר מעורבים יסודות של כשפים, כגון שלוש אבנים שבאמצעותן ניתן לחזור למאה העשרים. הזהות שבין סו לסוזאנה, הנסיכה ההיסטורית, ובין אדי לאדוארד אחיה, מחברת את הדמויות ומטשטשת בין התקופות. הקורא נע בין מציאות עכשווית למציאות היסטורית, בין דמיון ומציאות, תוך קריאה של תיאורי אימה מצמררים! אך בספר זה לפחות ירוויח הקורא ידיעות ותיאורים היסטוריים בתוך חווית האימה.

הפחדים המתוארים בספרי סידרת "צמרמורת", אינם בהכרח הפחדים המוכרים לקוראים הצעירים בישראל. להיפך. רבים מהם זרים ומנוכרים לרוח ישראל, והקורא לא יוכל להזדהות עימם. עם זאת, כפי שכתב אורי אורלב, ילדים אוהבים לפחד ולקרוא סיפורים מפחידים, ולכן הסוף הטוב שבמרבית סיפורי הסידרה מרגיע את הקורא המתוח ונוסך בו ביטחון.

לילדים המתקשים בקריאת ספרים ארוכים, תהווה סידרה זו תמריץ לקריאה. אולם ילד שיתמכר רק לספרות מסוג זה, ויתרגל למתח הרב ולאימה המרגשת, לא תהיה לו סבלנות לקריאה איטית שיש בה העמקה בנפש הגיבורים, ועלילתה מתונה והדרגתית. ההרגל לקרוא ספרי מתח יש בו כעין התמכרות לסמים, וככל שהם קשים יותר, קשה להיגמל מהם ולחזור לחיי יום יום.

מובן, שאין כלל לתת ספרים אלה בידי ילדים שהעולם הדמיוני נתפש בעיניהם כמציאותי, או שאינם מכירים מושגים היסטוריים וגיאוגרפיים, על הקוראים להבין שכל המסופר לא היה ולא נברא!

3. "החברים של דרקולה"

סידרה נוספת של ספרי אימה בהוצאת כתר ראתה אור השנה, והיא מוגדרת על גבי הכריכה: "סידרת אימה שאוהבת ילדים". שם הסידרה ניתן לה על פי הספר "דרקולה"⁴ של הסופר הבריטי ברם סטוקר (1847-1912), שראה אור לראשונה ב-1897, והיה מיועד למבוגרים. הספר האחר בסידרה זו הוא "פרנקנשטיין"⁵, של הסופרת הבריטית מרי שלי (1797-1851), שיצא לראשונה ב-1818, אף הוא למבוגרים. כלומר, זוהי ספרות מן המאה התשע-עשרה, שהפכה כבר לקלאסיקה,

וכאן תורגמו העיבודים המקוצרים של הספרים לילדים.

ספר נוסף בסידרה זו, "הננומיה מתעוררת"⁶, מאת מגאן סטיין וה. ויליאם סטיין, עניינו במחקר הארכיאולוגיה של מצרים העתיקה, והיא מעלה את מוטיב המתים הקמים לתחייה ומפחידים את החיים.

אף על פי שהספרים קוצרו כדי להתאימם לילדים, נשארה בהם האימה בכל הריפותה. הספר "דרקולה" מספר על רוזן שהוא מת ביום וחי בלילה, מעין יצור מת-חי, והוא בן מאות שנים. זוהי דמות של אדם-ערפד, הניזון מדם אדם, וגורם לקורבנותיו ליהפך גם הם לערפדים. הרוזן דרקולה הוא בעל כוחות על-טבעיים, מופיע בדמויות שונות, עטלף, זאב, ענן, וכך הוא לוכד את קורבנותיו המהופנטים הנתונים לשליטתו הבלעדית.

ג'ונתן נשלח לטירת דרקולה בטרנסילבניה כדי לסכם עסקה של מכירת בית בלונדון. הרוזן כולא אותו ומתעתד למצוץ את דמו. בלילה שמע לחישה של קול אישה ועוד אישה: "אני רוצה אותך", אמרה אישה אחת. "לא, זה תורי", אמרה אחרת. ג'ונתן ראה שלוש נשים באות לקראתו. פניהן היו לבנים ועיניהן אדומות. "יש לו מספיק דם לכולנו", אמרה האישה השלישית... "אני אתחיל", אמרה וליקקה את שפתיה. ג'ונתן הרגיש את שיניה החדות בצווארו. לפתע שמע מישהו צועק בכעס. זה היה הרוזן. "עזבו אותי!" זעק הרוזן, "הוא שייך לי! אמרתי לכן, הוא שלי!" הנשים נרתעו לאחור. "אבל מה אתנו?" שאלו. "לא מגיע לנו כלום?" "הוא יהיה שלכן מחור, כשאני אסיים אתו", אמר הרוזן, "ועכשיו-לכו!" (עמ' 25-26).

תיאור מצמרר זה של שיחת הערפדים, מביא את הגיבור לחפש דרך לברוח, והוא מוצא את ארבע תיבות הקבורה שעפר בתוכן ושלוש הנשים והרוזן שוכבים בתוכן מתים. כך ביום. אך הוא יודע שבלילה יקומו לטרוף טרף. הוא נמלט דרך החלון.

העלילה המצמררת ממחישה לקורא עד כמה כוחותיו של דרקולה אינם יודעים גבולות. הוא מצליח לעופף ולשתות את דמה של כלתו של ג'ונתן ושל חברתה שהופכת לערפד. קבוצת אנשים וג'ונתן בתוכם יוצאת להילחם בו ולהשמיד את ארונות העפר, כי בלעדיהם אין דרקולה יכול למצוא מנוח. המאבק מלווה זוועות, מתח ורדיפה, ורק כאשר ננעץ היתד בליבו של הרוזן דרקולה, הוא מתפורר ונהפך לאבק.

לשם מה תורגם הספר לעברית? אומנם ילדים אוהבים לפחד, אך מכאן ועד תיאורי זוועה קניבאליים ושתית דם אדם, המרחק רב! האם זהו העולם הגותי האפל שלאורו נחנך את ילדינו? לדעתי, עברה כאן הוצאת הספרים את הקו האדום! ספר זה שנכתב למבוגרים גויים, הופך להיות ספר לילדים יהודים! כנראה

שאינן גבול לרדיפה אחר הבעה! המלחמה ברשע והשמדתו, שהיא לכשעצמה חיובית, לובשת כאן מימדים מפלצתיים, הרחוקים מרוח היהדות ומתרבות ישראל. ואם פסול הספר לכל ילד, קל וחומר שמיותר להביאו לילדי ישראל.

שונה מ"דרקולה" הספר "פרנקנשטיין". הדובר, ויקטור פרנקנשטיין, יצר אדם מפלצתי. הוא כביכול התחרה בבורא. הוא לקח עצמות וחלקי גוף בבתי קברות, ונתן בהם רוח חיים. נוצר אדם-מפלצת, ענק ומכוער, ופרנקנשטיין ברח מפניו. קיים הבדל מהותי בין דמות זו, שהיא טובה מלכתחילה ורוצה להיות נאהבת, ובין דמותו של הרוזן דרקולה, שהיא התגלמות הרוע המוחלט. היצור המוזר הוא כתינוק בעל לב טוב. הוא לומד לדבר ולקרוא בהחבא, ואוהב משפחה שאצלה הוא מסתתר, אך כשהוא מתגלה - דמותו מפחידה ומבעיתה והכל מנסים להורגו, מי בגרון ומי באבנים.

האלימות בספר זה נחלקת לשניים: היא באה לביטוי ברדיפה אחר היצור ובניסיון לפגוע בו מצד כל הפוגשים בו. וכתוצאה מכך - באה האלימות שכנגד מצד היצור המאוכזב, שהופך מקורבן לתוקף. במיוחד גוברת שנאתו של היצור כלפי יוצרו, האשם בסבלותיו, ויקטור פרנקנשטיין, והוא פוגע במשפחתו. היצור דורש מויקטור שיצור למענו אישה, כי הוא צמא לאהבה, וכאשר האשה מוכנה מגיע ויקטור למסקנה שבכך הוא עלול להרבות מפלצות בעולם: "זמה יקרה אם יהיו להם ילדים! עוד מפלצות! עוד רוצחים! יחד יוכלו להשמיד את העולם!" (עמ' 55). והוא שובר את הדמות לחתיכות. יש בכך ביטוי לאמביוולנטיות של יוצר הרע, המשמיד את מלאכת כפיו.

מכאן ואילך מכריז היצור מלחמת חורמה על ויקטור פרנקנשטיין ורודף אחריו עד קיצווי תבל, אחרי שהוא רוצח את כלתו של ויקטור בליל הכלולות. ויקטור שומע את קולו של היצור: "ויקטור פרנקנשטיין! הרגת את אשתי ואני הרגתי את שלך! אבל עוד לא גמרתי אתך... אני אסתתר ואתה תחפש... עקוב אחרי עד קצה העולם! אבל לעולם לא תמצא אותי... עקוב אחרי עד הקבר שלך!" (עמ' 66).

זהו סיפור של אלימות ואימה, המעלה בעיה מוסרית שיש בה עומק: את השטן יוצר האדם עצמו. אך גם השטן רוצה אהבה ויחס אנושי, שאם לא כן, הוא מסוגל להשמידנו, את יוצריו. האימה הנוותרת בסיום קריאת הספר היא באי הכחדתו של השטן, הנשאר גם לאחר מותו של יוצרו. אין האדם יכול להתחרות בבורא. הנסיון ליצור אדם הוא מסוכן ביותר, שכן כוחות הרשע הם בלתי נשלטים ובלתי מבוקרים (ויש בכך השלכה להתפתחות ההנדסה הגנטית כיום, ולסכנות הטמונות בה!). האימה שבספר זה יש בה מסר עמוק, שרק מבוגרים יבינו אותו.

שתי סדרות ספרי האימה שתורגמו לילדים, סידרת "צמרמורת" ו"החברים של דרקולה", הם ספרי יבוא של תרבות זרה שתורגמו לילדינו. נשאלת השאלה, האם כל מה שנכתב בתרבויות נכר ראוי לעלות על שולחן ילדינו?

האימה מושכת את הקורא, המתח מדרבן לקריאה כדי להגיע לפתרון התעלומות שמעלה הסופר, אולם המוטיבים הממלאים ספרים אלה, הקניבאליות, מציצת דם אדם בדמות ערפדים, רוחות מתים ורפאים המשוטטים בין החיים, כל אלה זרים לרוח היהדות ועלולים לעוות את הערכים שאנו משתדלים להקנות לילדינו.

ומן הבחינה הספרותית, ספרים אלה אין בהם עיצוב דמויות, פיתוח רגשות או תיאורי רקע שניתן ללמוד מהם. הם כאותם ספרי "בלשים" שבהם פתרון התעלומה הוא עיקר העלילה, והקורא סקרן לדעת מה יהיה הסוף. אם ילדינו ירבו לקרוא ספרים המגרים את עצביהם ומובילים אותם רק לדעת מה "הסוף", הם לא יוכלו להגיע לקריאת ספרות רצינית. ספרים אלה דומים לעיבודים הקצרים שבסרטי הטלוויזיה, שתוך זמן קצר, בלי מאמץ אינטלקטואלי רב, יודע הצופה את "כל" העלילה. אולם לנפשם של הגיבורים לא יחדור.

עם זאת, כפי שהראיתי בדברי לעיל, אין הספרים עשויים מקשה אחת. יש מהם שטחיים ומלאי זוועות ואינם ראויים כלל לבוא בקהל הקוראים. לעומתם יש ספרים המנסים להקנות ידע היסטורי המעורב באימה, או ספר כ"פרנקשטיין", המעלה בעיה מוסרית, שיש מקום לדון בה. אך חבל שקיצרו את הספר ומסרוהו לילדים, ומנעו מהם את הדיון היותר רחב הראוי למבוגרים. האימה אינה ערך אלא אמצעי ספרותי, ויש להשתמש בה בזהירות רבה.

הערות:

1. אורי אורלב. חיית החושך, עם עובד, 1976.
2. מרים ילן-שטקליס. "מעשה בילדה בודדה", יש לי סוד, דביר, תל-אביב, עמ' 21-25 ניתוח מלא של השיר. ראה: לאה חובב. "הזיאנר הלירי-וידויי בשירי הילדים של מרים ילן-שטקליס" באמת! מס' 5-4, מרץ 1991, עמ' 40-42.
3. והרי כמה מספרי הסידרה: ר' לי סטיין, צמרמורת: הילדה שצעקה 'מפלצת', ספרית מעריב 1994, מאנגלית: דוד חנוך, צמרמורת: משאלות עלולות להתגשם, ספריית מעריב, 1994, מאנגלית: אורלי לביא, צמרמורת: חוף הרוחות, 1995, מאנגלית: שלומית מאיר, צמרמורת: לילה בטירת האימה, 1995, מאנגלית: שרון כהן. עד עתה הופיעו כ-13 ספרים בסידרה.
4. ברם סטוקר, דרקולה, עיבוד: סטפני ספינה, כתר, 1996, נוסח עברי: דלית לב.
5. מרי שלי. פרנקשטיין. עיבוד: לארי ויינברג. כתר. 1996 נוסח עברי: דלית לב.
6. מגאן סטיין, ה. ויליאם סטיין (עיבוד על פי), המומיה מתעוררת, כתר, 1996, נוסח עברי: דלית לב.

"נעים לה לשבת כך לבד..."

(מוטיבים בספרי מרים רות)

עאת: ענחם רגב

"אבי ואמי עזבוני ועין לא חסה. עלי. ואלהים
אספני ברחמיו אל תחת סתר כנפיו... יומם ציווה
לי את מלאכיו הנעלמים לשעשעני בחלומות ולהעלות
בת-שחוק על שפתיי, ואיש לא ראה, ובלילה שלח לי
את גמדיו הקטנים, לזמר לפניי לאור הירח ולהפיג
פחדיי ואיש לא שמע... ידו הנעלמה היא זרעה
פלאים את כל נתיבותיי ונטעה חידות בכל אשר
לנה עיני. כל צרור אבן וקיסם עץ - מדרש
פליאה, בכל שוחה וגומא - רזי עולם."

(ביאליק, "ספיח", קמ"ה)

לי-יש-גן ובגן ובגן תחת אוג כְּבֹד צֶל,
הַרְחֵק הַרְחֵק מְעִיר וּמְמַתִּים, נְחָבָא תַל
כְּלוּ עֵטוּף יִרְקָרָק, כְּלוּ אוֹמֵר סוּד אֶל -
שֶׁם נְחָבָא, נְנוּחַ אֶח נְעִים!

(ביאליק, "ביום קיץ יום חם", ס"א)

בני השנתיים נפגשים בפלאים רבים בדרכי החיים:
כל דבר חדש שהילד עומד מולו הינו כתגלית
ראשונית שעדיין לא התנסה בה... הילד מפיק עונג
רב בכובשו את העולם, בקובעו יחס לעצם זה או
אחר ובהרגישו את יכולתו העצמית לפתור בעיות
הניקרות לו בדרכו. (מרים רות, "הילד ואתה", 73)

הילד חוקר את העולם. תגליותיו העצמיות גורמות לו
תמיד התרגשות ומקשרות אותו אל עצמים, דמויות ובעיות.
הוא לומד לדעת דברים ולומד לאהוב אותם: הוא אוהב את
סקרנותו הלוהטת שבאה על סיפוקה. הוא אוהב את הלהיטות
שהושקעה בחקירת הבעיות, הוא מעריך את עוצם החוויה
שבאה עם תגליותיו". (מרים רות, "ספרות לגיל הרך", 37)

מה בין ילדות ובין בגרות? האם הן יכולות לגעת זו בזו? מה היא מידת יכולתו של המבוגר לחזור ולשחזר חוויות של תקופה שהוא הולך ומתרחק ממנה? האם מראות שבזיכרון יכולים לגשר בין הווה לעבר רחוק?

ביאליק, ביצירתו הפיוטית "ספּיח", מעלה באמצעות כוחו הגדול כאומן את בדידותו כילד, שהופכת למקלט פרטי מופלא של חלומות ופלאים. העולם שבו הוא חי. קוסם לו בחידותיו וברזיו. מנקודת הראות של אדם שרחק מאוד ממחוז ילדותו, שכביכול מכיר ויודע את העולם שבו הוא חי - הוא מנסה לגעת באותם הימים שבהם הכל היה ראשוני, חדש וחד - פעמי.

הבית מתוך "ביום קיץ ביום חום" של ביאליק מבטא את הדברים בגיל יותר מאוחר: הכמיהה להתרחק משאון העיר, שהיחיד נבלע בתוכה, ולמצוא מקלט ומחבוא בצילו המגן של עץ "כבד צל". אבל הפעם לא ביחידות גמורה, אלא בחברתו של ידיד נפש. ויש, כך נראה לי, בבריחה הזאת רצון לחזור, ולו לתקופה קצרה, אל אותה תחושה נפלאה של בדידות חלומית מפרה של שנים ראשונות. והרי הבריחה הזאת "מייצגת" כל כך הרבה נסיונות של המבוגר, במשך כל ימי חייו, ליצור לעצמו איי - מנוחה מחוץ לזרם החיים שהוא נסחף בו. מה שהיה טבעי ומרכזי בשחר החיים, הופך, לגבי המבוגר, למשאת-נפש אל מה שאינו אלא בבואה חיוורת וזמנית של מה שחווה בבלי דעת בילדותו המתרחקת.

שני הקטעים האחרים כתובים בסגנון אחר לגמרי, ולכאורה דבר אין להם עם שתי היצירות של ביאליק. אולם מבחינת מהותם של הדברים המסר הוא דומה: עולמו של הילד שהכל מופלא בעיניו, שעל כל צעד ושעל מגלה דברים ופותר את החידות שהעולם מציב לו. מהות שתי היצירות של **ביאליק** היא אמנותית ופיוטית, והסגנון בספרה של **מרים דות** הוא פרזאיקי וחד משמעי כיאות לספרים מסוג זה. אבל מי שיעמיק ויקרא את שני הקטעים האלה, יגלה שה"יובש" הסגנוני אינו אלא מסווה למשהו שמעבר למציאות היומיומית, המתבטא במלים כמו: התרגשות, לאהוב, להיטות, חוויה, פלאים.

מה שמייחד את **מרים דות** הוא כשרונה כסופרת "לתרגם" את חוויות הילדות ואת עולמו של הילד ליצירות אמנותיות, שנותנות לילד לגיטימציה לחלומות ולדחפים שלו, אבל מסייעות גם למבוגרים, שבחברתם הוא נמצא, להכיר אותו יותר טוב.

המבוגר הקורא ביצירות האלה יודע, כמו כותב השורות האלה, שהיצירות הללו לא נועדו לו. הוא אסיר-תודה על שניתן לו, ולו לשעה קלה, לעיין במדריכים האלה שגם יזכירו לו משהו מילדותו שלו, וגם יעזרו לו - למרות המרחק - להבין משהו מעולמו המיוחד והחד-פעמי של הילד הקרוב לליבו. בהמשך הדברים

אתיחס לנושאים ומוטיבים ברבות מיצירותיה של מרים רות. היסודות השונים בהצטרפותם יוצרים את "עולם הילד" כפי שהוא משתקף בעיניה של יוצרת רגישה וחכמה. חשוב לציין, שכוחן של היצירות נובע מן היסודות האמנותיים שבהן: המבנה, המירקם הסיפורי, המיקצב, הסגנון וההומור, והקישור המוצלח שבין מצבים ריאליים ובין ההתייחסות אל הדמיוני והפנטסטי, בדבריי לא אוכל להתייחס אל מימד חשוב מאוד בספרים האלה: העיצוב הגראפי והאיורים. עם המאיירים עובדת המחברת בשיתוף פעולה. יש לה איפוא חלק באינטגרציה שבין המלה והיסוד החזותי, היוצרים את הספר המוגש למאזין ולמתבונן הצעיר בכוליותו.

והערה מקדימה נוספת: כדי להבליט את הנושא שמעסיק אותי, יודגשו רק אותן נקודות שהן רלבנטיות לנושא. לכן אין כאן אפשרות להתייחס לכל ספר כליצירה שלמה על כל יסודותיה.

א. להיות גדול

רבים מהמבוגרים נוטים להתגעגע לימי גן העדן של ילדותם: ימים של משחקים ושעשועים ושל חברויות שאינן תלויות בדבר. מתוך חיי ההווה של נשיאה בעול והתחייבויות הם נזכרים בימים שבהם, כילדים, לא היו כבולים על ידי מוסכמות וחוקים. הזיכרון כמובן מתעתע בנו, ואנחנו נוטים לשכוח את הצללים שבימי הילדות. יאנוש קורצ'אק כתב ספר בשם "כאשר אשוב ואהיה קטן", שבו מתמלאת בקשתו והוא, בכוחו של קסם, חוזר אל ימי היותו תלמיד. הוא מגלה שחיי הילד בחברת המבוגרים קשים ביותר, ובסוף הספר נענית משאלתו השנייה: לחזור ולהיות מבוגר...

הילד רוצה להיות גדול: לא להיות תלוי באחרים, לבחור באופן חופשי את דרכו וגם לתת הוראות לאחרים... הקשיים והבעיות הכרוכים בחיי מבוגרים אינם מוכרים לו. במלה אחת: שני הצדדים שואפים למשהו שהם מכירים, או זוכרים באופן שטחי.

צפריר מקנא בבני משפחתו הגדולים שיש להם מגפיים. הוא "טובע" במגפי הוריו, וחולם על מגפיים משלו. כשמגיע היום הגדול הוא צועד במגפיו שלו, ממש כמו המבוגרים: "צפריר עלה על המדרכה / צפריר באמת גדול". ("מגפיים") זהו מבחן הבגרות שלו. מעתה, בזכות המגפיים, הוא "גדול".

פודי הקיפוד יוצא בפעם הראשונה לבדו לחפש מזון, וכדי להפיג את פחדיו הוא פוצח בשיר שמבריה את כל החיות ("פודי הקיפוד"):

"אני גדול! אני כביר! אני חזק! אני אדיר! אני רץ - אני רודף! אני משיג - אני טורף". רק בסוף מתברר לחיות שפוּדֵי חיבר את השיר כדי לעודד את עצמו. והרי כל התארים שבשיר הם הדברים הכוחניים שילדים מייחסים למבוגר השולט בהם. אין הם משערים שלמבוגר יש גם כן חולשות ופחדים, ושגם הוא, בשלבים שונים של חייו, חייב להעמיד פנים שהוא חזק ומטיל אימה. יבוא היום שהילד, בהיותו מבוגר, יגלה בעצמו את האמת...

ב. עקום פטלי

כדי לממש את עצמו, זקוק הילד, ממש כמו המבוגר בשעות מסוימות, לפינה משלו. המבוגרים, הן מתוך דאגה לילד שהם מטפלים בו, והן מתוך רצון לשליטה בו - מתקשים להשלים עם הכמיהה של הילד להינתק מן האנשים, שמזכירים לו את חולשתו ואת היותו תלוי בהם. למבוגר קשה להבין שכמוהו גם הילד רוצה לברוח אל מקום ומצב שבו יהיה עם עצמו, שבו יוכל לבחון את כושר ההתמודדות שלו עם הבדידות לשעה שבחר בה. המבוגר בורח מידי פעם (בוודאי פחות משהיה רוצה) אל עיסוק בתחביב, אל חופשה במקום רחוק, או אל ידיו מימים רחוקים. אבל הוא יודע שתמיד יוכל לחזור אל השיגרה ואל חיק המשפחה. הילד, בלי שהוא מודע לכך, נמצא בקונפליקט מתמיד שבין השאיפה לעצמאות ובין הצורך המתמיד לקבל סיוע, תמיכה ונחמה מן המבוגר. אדרבא, התחושה שתמיד יקבלו את החוזר מן ההרפתקה ברצון ובאהבה, היא שנותנת לו כוח ואומץ לצאת למסעי המבחן שלו.

יעל אינה מסתפקת בבית שהיא גרה בו. היא מנסה את המקום שמתחת לשולחן, וגם את הסל של אמא. אבל שני המקומות אינם משביעים את רצונה והיא ממשיכה לחפש עד שהיא מגלה את הארגז שבו תגור: "הארגז הזה יהיה לי בית עם גג; בואו לבקרני בשבת ובחג." ("הבית של יעל") ולאם שאינה מבינה, מסבירה יעל: "הארגז הזה יהיה הבית שלי. רק שלי... טוב, אמא? זה הבית, אשר בניגוד לבית המשפחה, יעל לא תהיה נתונה בו להוראות של אחרים - היא תהיה "בעלת הבית" של עצמה.

בספר "המעיל של סבתא" מתממשת אותה שאיפה בצורה אחרת: "יש במעיל מקום לסבתא וגם לרות-רות. בחוץ קר מאוד, אך במעיל נעים וחם". מסע ההרפתקה כאן אינו בהתרחקות מהבית, אלא בהיצמדות לסבתא המפנקת, הסבתא שאינה אוסרת דברים ואינה נותנת הוראות. המעיל הוא "הבית" של רותי, והוא אולי שלב בדרך למציאת "בית" שבו יהיה ליעל האומץ לגור לבד.

שלב מוקדם יותר בשאיפה להתכנסות בא לידי ביטוי במשחק המחבואים שמשחק נבות הקטן עם אחיו: "נבות טיפס ועלה, למיטה הגדולה. ומתחת לשמיכה חפר לו מחילה... נבות שקט, נבות לא זז, ישן וחולם חלומות של פז". ("איפה נבות?") סופו הטוב של הסיפור הוא כאשר נבות מתגלה ומתקבל באהבה ובשמחה על ידי כל המשפחה. כמו רותי, נבות שומר על "מרחק בטוח" מן המקלט שלו אל חיק המשפחה: הוא הלך למחילה שלו מתוך תחושה שיובל לחזור מן העולם החלומי שבחר בו, אל המציאות המשפחתית התומכת, שהוא עדיין כה זקוק לה. הגיבורות של "טבעת הקסמים" ושל "הסוד של צופית" מתחברות יותר אל יעל, אך מרחיקות לכת ממנה.

טלי וזיוה מוצאות את המחבוא והבית שלהן במקום מוסתר בין השיחים: "זה היה נפלא לשחק במחבוא השקט והריחני, שאיש לא ידע על קיומו... הן החליטו שזה הבית שלהן, המקום הסודי שלהן" ("טבעת הקסמים"). במחבוא הזה מתרחשים דברים מופלאים, שידובר בהם בסעיפים הבאים. טלי אינה מתירה למבוגרים לראות את המחבוא שלה. לאחר טיול עם אביה, היא מבקשת: "אבא! לך הביתה בלעדיו! יש לי עוד לסדר משהו. מיד אבוא." ואחר כך: "אבא הלך וטלי רצה אל המחבוא, זחלה פנימה, ישבה על השטיח הישן, והוציאה את הקופסה מכיסה. פתחה את המכסה וליליבת (היא הדמות הדמיונית של טלי) התמרמרה, התבוננה סביב. איזה יופי! היא לחשה, נחמדו!"

כדי לחוות את עולמה המיוחד והסודי, טלי מתרחקת מעולם המבוגרים, הרי מבוגר לא יבין זאת! נוכחותו עלולה לשוב את הקסם.

הילדה איילת, גיבורת שירה של **קדיה מולודובסקי** ("הילדה איילת"), חייבת למלא משימות שונות, שמטילים עליה הוריה העניים וקשי-היום: לשטוף כלים, לשאוב מים, לתלות כביסה ועוד. אבל היא אינה רוצה לוותר על חלומותיה, שאותם היא מגשימה בעזרת שמשיה כחלחלת וכמה אווזים: "פותחת לה איילת / שמשיה כחלחלת, / ובית לה וגג / ואווזים לה למשחק." בסופו של השיר הופכים הכפתורים, שהיא צריכה לחפור, לגלגלים של רכבת דמיונית: "ובקול שורקת הרכבת, ואיילת הוי נוסעת / למרחקים, למרחקים, אל ארץ לא-נודעת."

איילת אינה יכולה לברוח כמו יעל, טלי וצופית אל בית משלה. בתנאי החיים שלה כל מה שהיא מסוגלת לעשות, הוא "לבנות" לעצמה בית דמיוני שבתוכו תוכל לרקום את חלומותיה. הגבורות של מרים רות, לעומת זאת, זקוקות למיני "בתים" קונקרטיים, שבתוכם יוכלו להתבודד ולחלום: סל, שולחן, ארגז, שיחים ועץ. הן חיות במסגרות המאפשרות להן להתרחק מן הבית למעשה. בניגוד

לאיילת הן אינן סובלות מלחצים ומשימות - הן רוצות לממש חלומות שהבדידות יפה להם. אבל בסופו של דבר כולן, למרות ההבדל הגדול בתנאים, יוצרות לעצמן את המקום שבו יפרחו חלומותיהן הרחק מן המציאות. זהו היסוד ההתפתחותי-האוניברסלי המשותף לארבעתן.

צופית ("הסוד של צופית") מגשימה את חלום הבית בהינתקות מרצון מן החברה שאינה מבינה אותה: היא גרה על עץ התות, וחווה שם את עונות השנה: ליבלוב העלים באביב, הקיץ על תותיו המתוקים, הסתיו ושלכתו והחורף שבו עץ התות עצוב וקרח. היא נמצאת בהרמוניה גמורה עם הטבע ועונות השנה: "נעים לה לשבת כך לבד / אפשר לחלום... אפשר לחשוב... / ועל עץ התות הפתעות לרוב / היא רואה וגם שומעת. / היא מריחה וגם נוגעת / היא טועמת בפה, בלשון. / ולוחשת לעץ סודות - המון." החוויות שלה נובעות מהפעלת כל החושים. צופית היא האומן המתבונן בפרטים והופך אותם לחלק ממנו. וכמו האומן היא זרה לחברה שבה הכל נמדד במונחי יום-יום ריאליסטיים. החברה שאינה רוצה ואינה מסוגלת להבין שצופית חיה בספירה אחרת, שהיא בשבילה המציאות החשובה והאמיתית. לכן היא יכולה להתעלם מן הקריאות החוזרות: "צופית, צפצופית; איזו שטות, איזו שטות; לשבת תמיד על עץ התות!"

צופית מזכירה לי את פרדיננד, הפר הצפיפיסט שוויתר על הכבוד להילחם בזירה, והעדיף, בניגוד גמור לדעת הקהל, לשבת בפינתו ולדקום את חלומותיו: "ועד כמה שידוע לי - עכשיו / הוא עדיין יושב שם, כפי שישב / סתם ככה, בשקט, בצל עץ השעם / ומריח את הפרחים, פעם אחר פעם."
("סיפורו של פרדיננד" מאת מונרו ליף)

פרדיננד, כמו צופית וחברותיה, מייצג את הכמיהה לייחודי ולאינדיבידואלי בחברה. הילד והאומן רוצים להיות הם עצמם למרות החברה הדורשת שיישמעו לכלליה.

ג. סוד

הסוד הוא תנאי הכרחי לאפשרות קיום העולם המיוחד שהילד בונה לעצמו. הסודיות היא החומה המגינה עליו מפני סקרנותם וחטטנותם של מבוגרים. גישת הילד דומה לזו שאנו מוצאים במעשייה: הגיבור מגלה משהו קסום שהוא נהנה ממנו, אך מזהר שברגע שיחשוף את הסוד יפוג הקסם ולא ישוב לעולם. בשיר של מרים ילן-שטקליס, "ידידי טינטן", נאמר בבית הראשון: "לי יש ידיד ושמו טינטן / והוא קטן-קטן, / והוא קטן מאוד, מאוד, / והוא שלי, והוא - בסוד."

ובבית שלפני האחרון: "כי איש עוד לא ראה אותו; / ואיש עוד לא שמע אותו - /
לא אמא ולא אבא / לא סבתא ולא סבא."

וכן גם הסיפור "טבעת הקסמים" רווי במנטרה הזאת הקרויה "סוד": הבית הסודי, לטלי ולזיוה יש סוד, סוד הטבעת, תמיד היא מסתודדת, אם תפתח את פיה הסוד ייצא, מחר שוב נבוא אם תשמרי את הסוד, אם תרבה לדבר - יפרוץ הסוד וייצא לאור העולם ועוד. הסודיות, בגילגוליה השונים, היא המוסיקה והתפאורה של הסיפור.

הספר האחרון של מרים רות נקרא "הסוד של צופית". צופית על עץ התות אינה יכולה לחלוק את חוויותיה המיוחדות עם חבריה, שאינם מבינים לרוחה, אבל לעץ "שלה" היא לוחשת המון סודות. רק הוא יבין! לאחר שהיא מנסה, לשוא, להשיג למען העץ חתיכת קשת, היא חוזרת אליו ומספרת לו בסוד על מאמציה שנכשלו.

ד. להעריא

הבלון מייצג את החיבור בין משהו קונקרטי שניתן למישוש, ובין איזו אשליה אוורירית הנוסקת כלפי מעלה. השליטה בבלון היא זמנית: או שהוא ניתק מן היד המחזיקה בו ונעלם בשחקים, או שהוא מתפוצץ ועמו כל חלום ההמראה והרחיפה. הבלון "מסוגל" לעשות את מה שהילד חולם עליו מידי פעם: להיות אדון לעצמו, להיות חופשי, לרחף הרחק מן המציאות ולהתגבר על כוח המשיכה. לכן התפוצצות הבלון היא תמיד אכזבה, כי זהו סופו של חלום. אבל תמיד תמיד שואף הילד לקבל בלון חדש, מתוך תקווה שהפעם הבלון יישאר שלם...

הבלונים של הילדים בסיפור "מעשה בחמישה בלונים" מתפוצצים בצורות שונות. רק הבלון האחרון, האדום, נשאר שלם, אלא שהרוח חוטפת אותו והוא עף לעננים. הילדים אינם קוראים לו לחזור, הם מנפנפים בידיהם "וקראו בקול אל השמיים; שלום! שלום! בלון אדום!" ואולי מותר לראות בסיפור היפה הזה משל קטן על נסיונותיו של האדם להמריא, לטוס ולכבוש את החלל. והרי בדרך להצלחה היו הרבה כשלונות ואכזבות כמו הבלונים המתפוצצים. בסיפור "לעוף עם הרוח" נושבת רוח שרקייה עזה ביותר. הגנת מירה יוצאת אל תוך הסערה וילדי הגן מצפים לשובה. וכשהיא חוזרת היא מספרת להם סיפור מופלא על הרפתקות הטיסה שלה: "(הרוח) הניפה את סינרי, מילאה אותו רוח / והסינר - במפרש נפוח / השמלה - כדור פורח / המפרש מתנפנף דוחף, עולה... עפים על כנפי הרוח - בלי טייס ובלי נווט / אני למעלה מרחפת ולוחשת: לאן? איפה

אנחת? למזלה היא נאחזת בעמוד טלפון, ומשם מורידים אותה. הילדים, לאחר שהאזינו בדריכות, מעלים ספקות לגבי אמיתות הדברים, אבל בליבם פנימה, כך נדמה לי, הם רוצים להאמין שהמראה הומוריסטית כזאת היא אפשרית, ואולי יזכו גם הם שהרוח תיקח אותם לטיול מופלא במרומים...

ה. קסם

איך מביאים את הקסם לתוך המציאות? האם רק על ידי כישוף ולחשים? לילד תור בסיפור "נגיד ש...", יש מלת מפתח פשוטה ויעילה; נגיד שאני רוכב לגן על גבה של פרת משה רבנו, נגיד שהחתול הוא נמר טורף שאני שולט בו, נגיד שאני נסיך וכו'. בסיפור "טבעת הקסמים" המשחק האהוב על טלי הוא גם כן "נגיד ש..." כגון: "נגיד שהגענו לארץ הקסמים... לארץ של גמדים... של ליליפוטים... של ניסים ונפלאות".

"נגיד ש..." היא מלה פרוזאית הלקוחה מחיי יום יום, כמוה כ-"למשל"... "נתאר לעצמנו ש..." אלא שבהקשר המתואר בשני הסיפורים מקבלת המלה הזו כוח שהופך דמיון למציאות שהילד מתחיה בה. כוחה גדול דווקא מפני שאינה לחש-קסם מסתורי. היא הוכחה לכך שיש דרכים שונות ולגיטימיות להתבונן במציאות, שאפילו מלים פשוטות ורגילות יכולות לקבל משמעות קסומה. הכל תלוי ברצונו ובדמיונו של המשתמש: הוא שקובע את מהות הקסם וגבולותיו, הוא אינו זקוק לקוסם ומכשף שיגשימו את חלומותיו - הוא הקוסם של עצמו! המלים שהוא משתמש בהן הן כמו החפצים הפשוטים במעשייה, שבתנאים מסויימים הופכים לעצמים קסומים. היכולת הזאת, הנסתרת מן המבוגרים, מאפשרת לקוסם הקטן "להסתתר" מאחורי מלים תמימות. רק הוא יודע שבעזרת המלים הללו הוא יכול לבנות עולמות. ה"קסם" הזה הוא לא רק שעשוע, הוא עוד אמצעי של התמודדות עם קשיי המציאות, הוא עוד שלב של התגברות והתגברות.

טלי. בסיפור הנזכר, מוצאת טבעת קסם והיא נזקקת לכמה לחשים מחורזים כדי להגשים את חלומות ה"נגיד ש..." שלה. בעזרתם היא בוראת משפחה ליליפוטית שלמה. שני הסיפורים מסתיימים בחזרה למציאות: תור התבגר בשנה ונעשה בן חמש: "אני באמת בן חמש. זה לא נגיד ש... זה לא חלום! באמת יום הולדתי היום!" ובסיפור השני מגלות טלי וחברתה שהטבעת שוב אינה "פועלת", הקסם פג. הן קוברות את טבעותיהן באדמת המחבוא שלהן מתוך תקווה שתקבלנה כוח קסמים מן האדמה. לגביהן פג הקסם, הן חזרו למציאות, אבל הן דואגות למישהי

אחרת שתהיה זקוקה להן: "אולי ילדה אחרת תמצא את הטבעת וגם היא תעשה קסמים... ואולי גם היא תפגוש את הליליפוטים... אולי..."

1. לחפש ולמצוא

חיי הילד הם לעולם, כמו חייו של המבוגר, חיים של חיפוש משהו. זה יכול להיות חיפוש של דברים קונקרטיים שהלכו לאיבוד, או חיפוש של נתיב שיוביל ליעד מסויים, אבל קיים גם החיפוש של דברים מופשטים: אושר, אהבה, השכלה. האם חיפוש שלא הסתיים במציאת המבוקש, הוא תמיד חיפוש-שווא? האם תמיד מציאת מה שחיפשנו חשוב מתהליך החיפוש עצמו? האם כדאי לצאת להרפתקת-חיפוש כשאינך יודע בדיוק מה אתה מחפש?

ענת מחפשת את בובתה האהובה, אלא שבמקום למצוא אותה היא מוצאת כל מיני צעצועים אבודים אחרים: גולה, חרוז אדום, מיקי העכברון. ענת אינה מתנחמת במציאות האלה, ואינה שוקטת עד שהיא מוצאת את הבובה היקרה לה (זאת"י). "זהו, אם כן, החיפוש הרגיל שסופו, במקרה זה, שמחת המציאה. שונה לגמרי, הן בתוכן והן במסר, הוא הסיפור "אני אוהב לחפש".

אהוד אינו מצליח למצוא את מה שהוא מחפש, אך אף פעם אינו יוצא בידיים ריקות: מחפש כדור ומוצא כלבלב, מחפש את הכלבלב ומוצא צפרדע, ובמקום הצפרדע - הגה של מכונית. הוא עוזר לסבתא למצוא את משקפיה, ואחרי חפש מחופש המשקפיים מתגלים בארון המצעים, ומתי מגלה אהוד את הדברים שחיפש? הוא מגלה את הכלבלב, הצפרדע והגה דווקא כשאינו מחפש אותם. ההבדל בין אהוד וענת הוא בכך, שהוא אינו מצטער על כך שאינו מוצא את מה שהוא מחפש. אהוד הוא הדמות של ההרפתקן, המגלה והממציא הפתוח תמיד לגילויים חדשים ומסעירים. כפי שהוא מעיד על עצמו: "אני תמיד מאבד, ומחפש תמיד. אני מחפש וגם מוצא, לא בדיוק מה שאני רוצה". ובסוף הסיפור הוא מסביר לקורא את חווית החיפוש והמציאה:

אין דבר

את הפטיש אחפש מחר

אם לא אמצא פטיש - אמצא דבר אחר,

אמצא משהו מעניין יותר,

כי אני אוהב לחפש

ומוצא תמיד מה שיש.

המחפש האמיתי, ילד או מבוגר, הוא מי שמוכן לצאת לדרך שעשויה להביא אותו לא רק למחוז חפצו, אלא גם ליעדים חדשים ומפתיעים. אהוד בגישתו היצירתית והפתוחה הוא לא רק ילד, הוא גם המבוגר שעדיין מוכן לקחת סיכונים, לבחון תופעות חדשות ולראות גם בחיי יום יום היבטים של מיני הרפתקות.

הרצון להיות גדול ועצמאי במובנים שונים ומגוונים, השאיפה למקום שבו תוכל להיות אתה עצמך, לפתח את חלומותיך ומשאלותיך, הכמיהה לברוח מידי פעם מן המסגרות המחייבות, החלום להמריא והרצון הכמוס לשנות דברים על ידי מעשה - קסם הרי אינם רק נחלת עולם הילדים כפי שמיטיבה לתאר אותו מרים רות. ספריה הם מעין מראה שהמבוגר מביט בה ואומר בפליאה: "הרי גם אני הייתי פעם כזה. הרי גם בשבילי היתה המציאות עולם מופלא. האם אוכל להחיות את הילד שבתוכי? האם אני רוצה בכך?" העולם שתיארנו אומר שהגבול, בכמה נושאים חשובים, בין ילד ומבוגר, אינו חייב להיות מוחלט וסופי. אדרבא, ילדים ומבוגרים יכולים להיפגש אלה עם אלה. ללמוד זה מזה ולבנות גישרי-הבנה ביניהם.

עקורות

א. ספרי מרים רות

- הערה: ספרים שזכרו במאמר סומנו בכוכב.
- הילד ואתה, ספרית פועלים, 1959
- ספרות לגיל הרך, אוצר המורה, 1969
- לשונות קטנים (עם מיריק שניר), הוצאת שבה וספרית מעריב, 1987
- בגלות בחיפה - ילדי "שלהבת" 1948. צורה (מרים רות) וגם "הילדים" משמיעים קולם, שער הגולן, 1987.

ב. ספרי ילדים

- מעשה בחמישה בלונים, איורים: אורה אייל, ספרית פועלים, 1974
- מגפיים, איורים: מיכל אפרת, הקב"מ, 1975
- הבית של יעל, איורים: אורה אייל, ספרית פועלים, 1977
- תירס חם, איורים: אורה אייל, ספרית פועלים, 1978
- טבעת הקסמים, איורים: שמואל כץ, ספרית פועלים, 1980
- המעיל של סבתא, איורים: יעקב עברי, רשפים, 1981
- זאתי, איורים: אורה אייל, דביר ורשפים, 1984
- לעוף עם הרוח, איורים: רות צרפתי, ספרית פועלים, 1984
- נגיד ש... איורים: יעקב עברי, עם עובד, 1985

- מעשה בעכבר, איורים: הלה חבקין, ספרית פועלים, 1988
- פופוקטפטל, איורים: שמואל כץ, ספרית פועלים, 1990
- * אני אוהב לחפש, איורים: אורה אייל, הקבה"מ, 1990
- תיק הציורים של אבא, איורים: יעקב עברי, ספרית פועלים, 1991
- * איפה נבות?, איורים: כריסטינה קדמון, ספרית פועלים, 1992
- שון לא רוצה לישון, איורים: רואי עברי, מסדה, 1993
- * פודי הקיפוד, איורים: ליאת צח-גרבר, ספרית פועלים, 1994
- * הסוד של צופית, איורים: רות צרפתי, ספרית פועלים, 1996

ג. מקורות נוספים שהובאו במאמר

- כל כתבי ביאליק בכרך אחד, דביר, 1952 ("סיפח")
- כל שירי ביאליק, דביר, 1994 ("ביום קיץ, ביום חוס")
- קדיה מולודובסקי, פיתחו את השער ("הילדה איילת")
- מונרו ליף, סיפורו של פרדיננד, עברית: תתי כדורי, עם עובד, 1969
- מי ילך-שטקלים, שיר הגזי, דביר, 1957 ("ידידי טונטון")

מערכת "ספרות ילדים ונוער" אבלה על פטירתה בטרם עת של אביבה לוי ז"ל

אביבה עבדה במדור לספרות ילדים במשך שמונה שנים והיתה חברה במערכת הרבעון שלנו "ספרות ילדים ונוער". כמו כן ערכה את הקטלוג המנומק של ספרי קריאה לילדים.

אביבה ידעה ואהבה את השפה העברית והיתה בקיאה בכל מכמני הלשון. אם היה לה ספק בקשר למילה, ניב או צירופי לשון היתה מבררת ומחפשת ולא מתפשרת. כך גם ביחס לאהבת העם והארץ ולמורשת ישראל. בעבודתנו המשותפת היתה לנו חברה טובה ונעימה, ידידת אמת. בשקט ובצנעה, עם הרבה תמימות שעברה מן העולם מומן, עשתה אביבה את מלאכתה בהוראה, בכתיבה ובעריכה לשונית.

קשה להיפרד מחבר שהלך. קשה לחשוב ששוב לא נראה את מאור פניה ונשמע את קולה הנעים, מתובל בדברי חכמה עם קורטוב של הומור ובדיחות הדעת. כך נזכור אותך תמיד, אביבה.

מכרזון - שירה לילדים באגם

שירתה של אסתר ראב

"... ותחתם מלבלבים" / "ב שירים לילדים"

עאת: ירדנה הדס

הספרות לתולדותיה מכירה "פריצות" או "בריחות" של משוררים לתחומי יצירה, שאינם אופייניים לזרם העיקרי המאפיין את יצירתם. ביאליק ה'ליריקון' עוסק בכתיבה אפית וטשרניחובסקי ה'אפיקון' מוציא מתחת ידיו יצירות ליריות לתפארת. אנדה עמיר, המשוררת, כותבת סיפורת, ולאה גולדברג מנמרת את שדה-שירתה במחזה. רבים מהיוצרים שילבו ומשלבים מספר ז'אנרים במהלך השוטף של חיי היצירה שלהם. אחרים פונים לנתיב אחר בתקופות של משבר או 'שתיקה' במהלך יצירתם.

אסתר ראב כתבה את כל שנים-עשר שיריה לילדים בשנים - 1955 עד 1970 (?), לאמור, במרוצת 16 שנים; והסופר אהוד בן-עזר, אחינה, מקשר את התופעה המפתיעה הזאת אל המעבר שלה מתל-אביב למושבה אבן-יהודה.

בבואה לאבן-יהודה היתה אסתר בת 61. היא מתגוררת במושבה זו כחמש שנים (תל-אביב "נעשתה זרה" לה, כדבריה). והיא יוצרת בה, בעיקר, בצד שירה לירית, את מירב השירים, שההדיר אהוד בן-עזר בחוברת הקרויה על שם אחד מהם, "מעשה בגור קטיפה".

המשוררת, הבודדה בביתה הקטן שבמושבה, מקרבת אליה את הילדים. היא משחקת אתם, קוראת לפניהם, מטיילת, צופה בטבע - ויוצאת ל"קריירה חדשה": שירה לילדים (בעידודו של אפרים תלמי ז"ל, עורך 'דבר לילדים').

השירים מגוונים מאוד מצד נושאייהם, ומהווים תשע תת-קבוצות קטנטנות; ועל-כן נעשה כאן ניסיון למיפוי המוטיבים שלהם.

הדיה של מורשת-אבות

בשניים מן השירים באסופה שלפנינו עוסקת המשוררת במורשת אבות: "צלחת פסח", ו"לאבי החורש".

"צלחת הפסח" ש"סבתא של סבתא קנתה" בגולה, "בשוק רחוק, ליד כנסייה/ בתיבה עתיקה שחורה". כנגד ריחוקו של השוק מתייצבת בשיר סבתא של סבתא, אך הצלחת ה"ישנה כאגדה" מקרבת את הילדה והילדון (שההקדשה שבראש השיר מופנית אליהם), אל סיפור תולדותיה של המשפחה. צלחת הפסח העתיקה "מצה קדושה מתמלאה". המשוררת מתארת את המראות והצבעים בהם מעוטרת הצלחת: הנרקיסים, הצבי האדום, הנהר הכבול, החבצלות הלבנות, שראשי מלאכים נשקפים מהן.

סבתא מצאה מקום של כבוד על קיר מעונה לצלחת היפה. אך הרי זו צלחת פסח, והיא חוזרת למלא את תפקידה המסורתי ו"מתמלאה" ב"מצה קדושה". הנוי והקדושה שלובים זה בזו.

מסעה השירי של אסתר ראב אל מורשתה מקשר אותנו אל השיר 'לאבי החורש', במקורו: השיר "לאב". שיר נפלא זה פותח וסוגר בצמד המילים "ברוכות הידים". ואכן ידי האב הן ש"זרעו", "הבריכו הגפן בענוה", "שתלו אלקיפטוסים כדגלי ניחוח", "ריסנו הסוס", "הצמידו רובה ללחי", חרשו התלם ה"ראשון באדמת בתולה"... הומאג' נפלא לאב חלוץ, שבדמותו חברו ענווה וגבורת ראשונים, תקיפות ("ריסנו הסוס") ועוז, ורכות משתמעת ("יפקח על האפרוחים"). הידים - ידי האב החלוץ, חולשות על השיר כולו ו"מפנות מקום" לרגע בו אנו פוגשים בעיניו הירוקות והעזות של האב, ו"רואים" בעדן את האפרוחים, את הדונמים זרועי הכרשינה ואת השוורים הרובצים בביצה. השיר מסתיים באיזכור, שהחריש הוא "ראשוני", "על אף המדבר" - ועל כן "ברוכות הידים".

שיר זה הוא, מצד סוגו הספרותי, אודה. ראוי הוא להילמד שוב ושוב, ובמיוחד בשנת הלימודים ה'תשנ"ז, שבה יהווה המעשה הציוני-החלוצי נושא שנתי מרכזי.

נופי ארץ-ישראל

מראותיה של הארץ, המאכלסים את 'לאבי החורש', על צבעיהם המפורשים והמרומזים בו (אפרוריות 'בקרי החורף', השחור-לבן של הזרזירים, אודם החמרה, ירק האקליפטוסים, גוני הירקון, וכו'), זוכים למיצוי עליז ושובבי בשיר 'מעשה בשחרור ושחרורה', המספר בדרך הומוריסטית ומשובבת-לב על 'ויכוח משפחתי' בין שחרור ושחרורה, המסתיים בפירוד. עיקרו של המעשה: השחרור והשחרורה דרו בפרדס 'ישן, עוזב ויבש' בכפר-סבא. השחרורה מנסה להשפיע על בעלה לעקור לטבעון. היא מונה לפניו את מעלותיו של היישוב הצפוני הזה. טבעון אינה חסרה דבר. ה'רשימה הקטלוגית' של חמודותיה, רעננותה, עליזותה ומכמני תרבותה ניצבת בניגוד משווע לדלותו, ישנותו, עזבתו ויבשותו של הפרדס הכפר-סבאי האומלל. השחרורה הנלהבת מרמזת לבעלה, כי ייטב להם לגדל צאצאיהם בטבעון, גם מצד השפע, גם מצד היופי, גם מצד קדושת 'השירה הרגושה', כבבית מקדש', שבמקום הקסום ההוא. אף לאהבתם ייטב (כי 'אפלולית בחורשות / הבשומות - / לכלולות ולאהבה').

השחרורה, המתאכזבת כנראה משתיקתו העיקשת של בעלה, משנה נימת טיעוניה לקראת סיום נאומה. היא "טוענת", שזקנה 'מרוב דגירה', וגם גרונה ניחר. 'ושם אויר חיים צח / מיטיב לקול', ומסיימת בהפצרה 'דידקטית': "כי איכה אלמד צאצאי / זמירות - וקולי פגום?" כאן פוקעת סבלנותו של השחרור - הבעל, והוא מודיע לרעייתו מה דעתו עליה: "את תמיד נודדת / בת בלי-קן / צועניה הומיה / שחורה - אני טוב לי כאן / בפרדס הישן". סופו של דבר: אין הם חיים

יחד באושר עד היום הזה, כבאגדות: "קמה שחרורה / ואת בעלה עזבה / וישר לטבעון טסה / שם בין אלון ואורן / גידלה צאצאים נאים / והמה עתה / זמרים גדולים".

המבוגר הקורא את השיר באוזני הילד, יבליע אולי חיוך למקרא הדרך שבה מסתיים השיר. המשוררת נותנת את הסיפור בפי "מספר יודע-כל", המוסר לקורא את גלגול הדברים שהביאו לפירוד המשפחה. אין זה פירוד מכאיב. הוא לא הזיק לנפשות הפועלות. לכל אחד מהם "טוב", בסופו של דבר. אף הצאצאים לא ניזוקו, וזכו לקריירה מזהירה, כמשתמע. לגיטימי לדבוק בפרדס ישן, עזוב ויבש - ומותר לאהוב את חורשיה של טבעון על שפעת סגולותיהם. השיר אינו מטיף.

בשני צמדי השירים, שנדונו עד עתה במאמר זה, מתבררים איפיונים בולטים בשירתה של ראב: מוטיב הקשר בין מורשת המשפחה לארץ-ישראל, לנופיה ולבניינה: צלחת-הפסח על נופיה הזרים ומראותיה הרחוקים מגיעה לארץ (ומאוזכר בשולי השיר רחוב אלתר מיהוד, פתח תקוה), וממלאת כאן את תפקידה המסורתי "מצה קדושה מתמלאה". האב ("לאבי החורש") הוא חלוץ, הפותח תלם ראשון בארץ-ישראל בידי הברוכות.

תולדות המשפחה קשורים בנופים שבהם צמחה קשר בל יינתק בשירתה של ראב - "האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו", כדברי טשרניחובסקי. על כן נושאת קערת הפסח של סבתא את המראות הרחוקים אל שולחן הסדר בימי הפסח, האב החורש עושה מעשה חלוצי, ראשוני, בעוד השחרורה "מהגרת" למקום נוח יותר, תרבותי יותר, מפנק יותר, וטיעונה לגבי טובת הבנים אינו אלא תירוץ, כמשתמע מסימו החיכני של 'מעשה בשחרור ושחרורה'.

סיפור התולדות המשפחתי קשור אפוא בשירת ראב גם אל יחסי הגומלין הנרקמים בין הדמויות לבין סביבתן. בסיפורם התמים לכאורה של השחרור והשחרורה מהדהדים סיפורי ההגירה השלילית ('הירידה') של אלה, שלא אבו להישאר בסביבה לא ידידותית (פרדס עזוב, ישן ומוזנח), והיגרו למקום, שבו הוכנו להם (בידי הטבע ובידיים אחרות) תנאים מפנקים, המבטיחים נוחות, שפע ופינוק.

בעלי-חיים וילדים בשירתה של אסתר ראב

חמישה מהשירים ב"מעשה בגור קטיפה" עוסקים בבעלי-חיים. "מעשה בגור קטיפה" עוסק בכלבלב, ו"צלצלת" מספר על שרץ-העוף, ושלושת האחרים עוסקים בציפורים (אנפות, שחרורים ואנקורים). נזכרים אף השלדג, הירגזי ואדום-הגרון (במעשה בשחרור ושחרורה). בעלי-החיים - ואף הקרציות שבעור

התואים בחולה (בשיר 'תפילה') - 'מתגנבים' למעשה אל כל אחד משיריה של ראב שבחברת, לרבות אלה, שמצד נושאם אינם קשורים לעולם-החי. וכך אנו מוצאים את ערדי ה'כבשים' (ענני כבשים), ה'רועות', 'שלוות, לבנות' בשמי השיר 'תפילה'; את ה'אנקורים / אפורים, רעבים' - קטלוג - 'רשימה אינוונטארית' של מראות, ריחות, טעמים, צלילים ותחושות. באבק מתפלשים וצווחים, בשיר 'גשם'; "עדת פילים כבדי רגליים", ה"אצים, רוקדים, רוקעים, דוחפים, נחפזים, ומנתרים" בשיר "רעמים"; את הצבי האדום ב"צלחת פסח" ואת הזרזירים, הסוס, האפרוחים והשוורים ב"לאבי החורש". רק בשיר "על שפת הים" - מכל שירי האסופה - אין אנו פוגשים בבעלי-חיים (אם לא ניקח בחשבון את הצדפים, שפעם רחשו בהם חיים).

ניתן לומר, כי אהבת המשוררת אל עולם-החי ועמקות התבוננותה בו היא שהעניקה לה את העשיר בקטלוג - המראות המכהנים כבוד בשירתה לילדים. השיר "גור קטיפה" עוסק באכזריותו המיותרת והלא-מובנת של ילד כלפי בעל-חיים קטן וחסר-ישע. הגור הוא "גור קטיפה" נוצץ, שחור, תמים-עיניים, המשחק לתומו ומשובב נפש גבירתו העצובה. הגור אינו מטריד איש; הוא רודף אחר זנבו, תופס זבובו בכפו הזעירה, לא מעיר, לא מרעיש. ויום אחד, כשגברתו נעדרת מן הבית, מוחץ ילד את ראשו. הרג לשם הרג. סתם כך. ו"עיני הגור מביטות / כבויות, נוגות: / הילד - מדוע?" בנוסח המרוכך, שהופיע בדבר-לילדים, הועלם עניין המוח השפוף והראש המחוך, ונאמר רק "ילד נפשו לקח". השיר מסתיים בפנייה שואלת, כאובה: "הילד - מדוע?"*

זהו השיר היחיד באסופה, המסתיים בשאלה ישירה. המענה, כמובן, הוא בידי הקורא. בזבזום של החיים הקטנים, היפים והתמימים, של החתלתול, זועק. נשים נא לב לנקודה נוספת: מרבית שירי האסופה מסתיימים בטון מינורי - ללא נקודה, בקו בודד, בשלושה קווים או בנקודה. רק שלושה מהם מסתיימים בהדגש, המתבטא בסימני הפיסוק: "הצלצלת" נגמר בסימן-קריאה, מתריס, אומר ניצחון: האם הקטנטנה, שהיא בסך הכל בת שרץ-עוף, מלגלת על הגשם (אגב, בכתב-היד המקורי אין סימן הקריאה הזה מופיע). "ברוכות הידיים" מסתיים בסימן קריאה, ו"מעשה בגור-קטיפה", כאמור, בסימן שאלה. והשאלה נוקבת ונשארת בעינה לתמיד. אבחנה זו חשובה היא, שכן סימני הפיסוק הם מעין "תווים", שבעזרתם "משדר" המשורר את הנימה והנעימה של שירו אל הקורא.

* בימים אלה כשהעיתונות מלאה תיאורי התעללות של ילדים ובני נוער בבעלי חיים, ובמיוחד בחתולים שחורים, קורא השיר לתשומת לב מחודשת, והאינטרפרטציה אינה רשאית להתעלם מהם.

מוטיב זה, 'צער בעלי חיים', חולש אף על קטע השיר "ותחתם מלבליים", שראשיתו עלומה. אנו רשאים להניח, שראשית השיר מדברת באילנות או בשיחים. האווירה אידיאלית, אך היא נקטעת בתמונה אכזרית, בה מתענים שני אפרוחים (שים לב: המשוררת אינה מכנה אותם 'גוזלים'). האחד, אנקור קטן ועירום, "נופל בחבטה על החול" והתמונה השירית מתרכזת בחוסר אונים במראה הקשה:

"ואנקור קטן ועירום / נופל בחבטה על החול / ועיניו כחולות נשקפות / מבעד לעורו הדק". התמונה הקשה גולשת משורה לחברתה - ומשקפת באריכות את משך העינויים של האנקור הקטן וחסר-האונים - ואת חוסר הישע של האני השר. ו"ו החיבור הפותחת את התמונה הקשה, היא גם מעין "וי"ו הניגוד" (הקטע מזכיר את "ואני, גוזל רך, נשתכחתי לבדי תחת כנפי השכינה", ב"לבדי" של ח"ג ביאליק, אלא שכאן אנו עוסקים באפרוח ממש, שנגזרה עליו כליה, ולא במטאפורה).

המשכו של השיר אף הוא קשה: "ואפרוח גדול / יותר אשר גרשתו / אמו מן הקן / מקורו צהוב והוא / מנסה כנפיו / לראשונה, מנתר ומעופף / והחתול בעקבותיו".

השיר אינו מסתיים בנקודה. מאבקו של האפרוח על חייו אינו נגמר. לעולם לא נדע, אם הצליח ללמוד לעופף. אמו "גרשתו מן הקן", וטעמה עמה: אולי סברה שהגיעה שעתו להתנסות? אולי רגזה עליו? לפחות הוא "מנסה כנפיו", "מנתר ומעופף". אנו יכולים רק להתפלל לשלמו.

המשוררת מודעת למלחמת הקיום. נוכל לומר, שמלחמה זו משתקפת כמוטיב בשיריה האחרים בקובץ שלנו: "הצלצלת" לוחמת על חייה ועל הישרדותו של "בנה הקט" בגשם ("הצלצלת"); על העננים - ה"פילים" ("רעמים") - מאיימת סכנה: "ברק כחול מבתר מצחם", אך לבסוף "הולכים להם כולם / לרעות בשדות רווי-מים". "שתי אנפות" מתייעצות וחוזרות אל החולה, שם מצפה להן מזון בשפע; בשיר "תפילה" מבקשת המשוררת שלום "למען אורי בצהל / וליאורה בגן", וגשם - "ולחם יהיה לאדם ולבהמה".

אף בשירים ה'מאושרים' יותר ישנה הדגשה של חשיבות השיגרה וההמשכיות (ותפילה מובלעת: "שלא ייגמר לעולם"). כוונתי לשיר "על שפת הים" - המסתיים ב"ברוך אתה, אשר נתת את הים, הגלים, הרוחות, הצדפים והחולות". וכן לגבי "צלחת פסח" - "התמלאותה" של הצלחת הישנה ב"מצה קדושה" מדי שנה ועד עולם.

יוצאים מכלל אלה ארבעה שירים: "לאבי החורש", שהוא, כאמור, אודה, שיר תהילה ותודה; "מעשה בשחרור ושחרורה", שהוא סיפור שירי, שלקחו בצדו; "אגדת ערב", שהוא תמונה שלוה, המתארת את היש בטבע; ו"מעשה בגור קטיפה", המסתיים בשאלה נוקבת על חוסר הפשר וסרות-הטעם של האכזריות לשמה.

בשירתה של אסתר ראב לילדים ניכרים המאפיינים של שירתה הקאנונית; ובהם - החריזה הלבנה, הגלישה מטור לטור, בתי השיר הארוכים, השימוש הוירטואוזי במונומטרים, והשימוש החופשי במילות היחס. למשל: "שלח טיפות גדולות מתוקות / על לב אדם ובהמה" - לא שלח אל, אלא שלח על, תוך היענות לכיוון השליחה (משמים לארץ) -

(ציטוט מהמחזור: "וברך עלינו את השנה הזאת"...))

לסיום: אין לנו אלא להודות לאחיינה של המשוררת, הסופר אהוד בן-עזר, שטרך וזיכה אותנו בחוברת חשובה זאת. אמנם, אפשר שיטענו הטוענים, כי חלקת שירת הילדים של אסתר ראב אינה אלא "מפל-שולחנה" ... לו יהא כך. אך 'מפל-שולחן' זה מעיד על גדולתה, כשם שפירור טעים מעוגה משובחת מעיד על המאפה כולו ועל כשרון-האפייה של האופה.

ועוד: כשם שזכותו של א' בן-יצחק שמורה לו בזכות י"ג שירים בלבד, כך שמור לאסתר ראב חסד שירתה בשנים-עשר שיריה, שהופנו לילדים, והם מהווים מעין פירוד קסום, המסתעף מאגם שירתה הגדולה והרחבה. הם, לשיריה הקאנוניים, "כמים למים. מים חיים".

ביבליוגרפיה

- אסתר ראב, 'כל השירים', המהדיר: אהוד בן עזר. זמורה-ביתן, ת"א, תשנ"ד-1994.
אסתר ראב, 'מעשה בגור קטיפה': שירים לילדים', המהדיר: אהוד בן עזר. תל-אביב, יוני 1996.
עזריאל אוכמני, 'תכנים וצורות: לקסיקון מונחים ספרותיים', ספריית פועלים, ת"א, תשל"ז-1976, ותשל"ט-1978.
הערה: תודתי נתונה לגבי גאולה גורני, שסייעה לי בשלביה השונים של כתיבת מאמר זה.

"בית מטייל בגן"

כתבה: עדנה קרמר, עיצוב ואיור: הילה חבקין, ספרית פועלים 1996.

עאת: אלה שניא

"בית מטייל בגן" הוא ספר שירי חידה מחורזים על בעלי חיים, המיועדים לפעוטות וילדים רכים. נושאה של כל חידה הינו בעל חיים אחד שאת זהותו יש לגלות, ובציודו השני של העמוד מצוי פתרונה בציור ובכתובים.

החידות שזורות הומור שובבי, שופעות קסם וחן. כמו למשל, השיר הפותח את הספר:

"בית מטייל בגן/ זזולל עלי תילתן/ ופתאום מסתיר בפנים/ גם רגליים גם פנים/
בוא נדפוק לו על הגב/ מי בתוך הבית?"

השירים מפגישים את הפעוטות עם בעלי החיים השונים, המוכרים להם, מי יותר ומי פחות, ומאפשרים להם להיטיב להכירם בדרך נעימה וחוויתית.

כידוע, בשל אורחות חייהם וטבעם הוצמדו לבעלי החיים סמלים שונים כמו הרוע שבנחש או פחדנותה של הארנבת. השירים אף מאפשרים לקטנטנים להתוודע אל מה שעומד מאחורי אותם סמלים המשותפים לכלל בני האדם, או אל דרך ראייתה המיוחדת של המשוררת את בעלי החיים, נושאי השירים.

בשיר הראשון אנו פוגשים בצב המטייל לו בגן, או יותר נכון ב - "בית מטייל בגן". צב זה נראה מוגן ובטוח, שכן הוא יכול להסתתר בתוך ביתו הנמצא עמו תמיד. הוא אף רשאי לנדוד למרחקים משום שאין הוא צריך לחזור הביתה. באוירת שיר זה נדמה שהוא פורץ אפילו את גבולות העולם. תמונת הבית המטייל, זולל העלים, מובילה את הילד, בטרם יפענח את החידה, אל עולם דמיוני בו אפשריים דברים שלא ניתן לעשותם במציאות.

המאיירת, בהשראת השיר, ציירה ייצור מוזר הנושא על גבו בית חינוני בו גרים יחדיו בעלי חיים רבים, גרים ונוסעים בבית הנייד. לאן נוסעים בעלי החיים? מחוז חפצם אינו ידוע. הילדים יהנו להצטרף אליהם למסע זה.

השיר הבא הוא אודות הנמלה החרוצה והאחראית, הדואגת לעתידה. "מלקטת

הקטנה פירורים בכל פינה..."

נמלה זו, שאינה בוחלת בשגרה האפרורית והבטוחה, שונה כל-כך מן הצב חסר הגבולות, שבאירת השיר נכוננו לו עוד דברים מסעירים והעתיד כולו פתוח בפניו. אך האם אין אנו כולנו נקרעים כל העת בין רצונות לעשיית מעשים מנוגדים מעין אלה?...

הזבוב "החצוף" וה"פזיז" הנוחת על המצח והאף, מסמל את הטרדן. אך נימת הדברים כלפיו היא סלחנית.

השיר הבא נושאו הנחש:

"איזה חבל, איזה שרוך! / ראש, זנב וגוף ארוך. / בלי רגליים הוא זוחל, / על הארץ מתפתל, / - ששש... בלחש הוא ילחש, / - אל תיגששש... אני"

אף פה קל לדמיין יצור דמיוני בדמות חבל המתפתל על הארץ לצד הבית הזולל עלים בארץ דמיונית. הנחש מצטייר בשיר זה כחמקמק ומסוכן.

חמוד ומסוכן ובעל תכונות מנוגדות הוא הקיפוד, הכדור המכוסה במחטים, בעל האפון השובב, היכול להצטרף אל חבריו: הבית הזולל והחבל המתפתל שבמקום אחר.

לסוסון הירוק המקפץ מקוץ לקוץ, הלא הוא החרגול, קלילות המאפשרת לו לנתר רחוק רחוק.

הארנבת הנעימה משדרת רכות וחמימות.

החילזון היוצא לטיול בגשם עם תרמיל על גבו מעביר תחושה של הרפתקנות. האפרוח, כדורון הפלומה הקטן המנקר בלי כוח, מעביר תחושה של רכות ועדינות.

העכבר, שאצה לו דרכו, מסמל זריזות.

חברי הכלבלב, ש"מכלם אותו אוהב", משדר נאמנות, חום ואהבה. הצפרדע המתפלשת בבוץ כמה שהיא רוצה (משאת נפשו של כל ילד בריא) ובלי שתינזף, מעוררת קנאה...

אך נעים גם לפגוש בחתול המקפיד לשמור על נקיונו ומסמל בשיר זה גם חוסן נפשי. (... "חושב שהוא נמר.")

הקוף, שעושה הצגות ו - "מפרצף לי פרצופים", הוא שובב וקליל.

החרדון ישנוני.

העטלף, שהוא "קצת ציפור וקצת עכבר" (מה, מוכרחים להיות תמיד משהו

אחד?), שעושה הכל הפוך: ער כשישנים, ישן כשערים, וגם תלוי הפוך אפילו בשינה, מסמל מרדנות.

ולבסוף - הזחל שזולל וזולל עד שנרדם בפקעת ומקיץ להיות מישהו אחר - פרפר חסר גבולות, אף הוא מתאים לאותה ארץ שהכל יכול לקרות בה.

התכונות, שנאספו כסמלים קולקטיביים או אישיים של בעלי החיים, משקפות בעצם את הרצונות הכמוסים והגלויים של כולנו: לפרוץ גבולות ולממש רצונות שנדמים כבלתי אפשריים אך להיות גם אחראיים וחרוצים במעשי שגרה, לקחת דברים בקלילות וגם בכובד ראש, למרוד ולצעוד בתלם, ולפעמים לעשות הצגות או לכתוב שירים יפים על בעלי חיים.

אי אפשר לפסוח על צידו החזותי של ספר יפיפה זה ועל איוריו היצירתיים, מלאי ההומור.

בעלי החיים שצוירו הם מציאותיים, ועם זאת נטועה בהם אוירה קסומה. אחדים מהם מוצגים במצבים מבדחים שלא כדרך הטבע. למשל, באיור שעל הכריכה שכבר הוזכר (בו מוביל צב על גבו בית מאוכלס בבעלי חיים), מציץ ראשו של הנחש מתוך הארובה, הכלב מעשן מקטרת, הקיפוד אווחו בלון, והעכבר משחק בזנב הקוף המשתלשל מהחלון.

יפה, מצחיק ומרענן!

באמת?! פאסך לעיון, הנראה ופחקר בספרות ילדים

ערך: ד"ר שלמה הראל ז"ל - וממשיכות דרכו (תבדלי"א) - ירדנה הדס וגאולה גורני, הוצאת: "מרכז ימימה" - לחקר ספרות הילדים והוראתה" - אביב תשנ"ו - מאי 1996, 234 ע', לא מנוקד.

"באמת?! הוא, כידוע, מאסף.

בפיתחו, הפעם, דברי הערכה, פרידה והספד לד"ר שלמה הראל ז"ל, שהלך לעולמו לפני כשנה. ד"ר הראל, שהיה יוזמו ומנהלו, הרוח החיה הפועלת והמפעילה את "בית ימימה" - היה מורה, חוקר ו"מושך אחריו" בתחום, גם בהוראה ישירה וגם בפעילות ענפה ב"בית ימימה". ייסד וערך את "באמת?!", כתב ספרים ומאמרים רבים. עמד בקשר אמיץ, פתוח, נכון להקשיב ולהשמיע לכל אנשי "השדה" בתחום ספרות-הילדים והנוער בארץ.

הסתלקותו - והוא עדיין בלב העשייה - אובדן לא רק למשפחתו וידידיו (הרבים), תלמידיו ועמיתיו, אלא לכל שוחרי-אוהבי-מחפשי דעת בנושא ספרות הילדים והנוער. מאסף "באמת?! הנו, כאמור, למחפשי דעת, העמקה והרחבה כאחד.

מתוך: 'ספרים הם ידידים'

שתי אנתולוגיות

עאת: ענחם רגב

מידק שניד, יונה טפר (עורכות). אני והמשפחה שלי - מבחר לפעוטות,
אורים: גיל-לי אלון קוריאל, הפקה גרפית: אבנר גלילי, הקבה"מ/ ידיעות אחרונות/ספרי חמד, 1995, 83 ע.

מידק שניד, יונה טפר (עורכות), אני וכל מיני חיות - מבחר לפעוטות,
הפרטים הביבליוגרפיים: כ"ל. 1994 (הדפסה רביעית)

כל אחד משני הקבצים מכיל מבחר גדול של שירים, רשימת המקורות ו"אחרית דבר" שבה מוסברים עקרונות הבחירה.

לאנתולוגיה של יצירות ספרותיות יש יתרון לגבי הקורא המשתמש: מישהו, בר-סמך, כבר נבר בספרים והחליט, על פי עקרונות מסויימים, מה הן היצירות הטובות. האנתולוגיה משחררת, כביכול, את ההורים והמחנכים מעול החיפוש וההכרעה. כשאתה מעיין בקובץ כזה עולות כמה שאלות: על פי אילו קריטריונים נבחרו היצירות? האם נבחרו על פי שיקולים אומנותיים או דידיקטיים-חינוכיים? מה היחס בין יצירות קלאסיות וחדשות? העורכות עצמן מסבירות את דרכן באחרית הדבר, הקצרה והבהירה:

"יצירה אמנותית טובה לקטנים נותנת ביטוי לעולם המתעצב של הפעוט, מזמנת לו אפשרות לחזור ולעבד את חוויותיו, מעשירה את שפתו ומרחיבה את מעגלי חייו.

אך שליחותה של יצירה כזו גם לקרב את המבוגר הקורא לפעוט, לו הוא מקריא. בכך היא מסייעת לכל אחד מהשניים לחוש, להבין ולקבל טוב יותר זה את עולמו של זה."

ואכן המבחר בשני הקבצים עונה, בדרך כלל, על הציפיות: שני הקבצים עשירים בשירים יפים, מהם קלאסיים ומהם חדשים, שמות האסופות מייצגות את הגישה הנכונה לשלב ההתפתחותי המרכזי שילדים וילדות נמצאים בו: אני והמשפחה שלי, אני וכל מיני חיות. בין השמות המוכרים בשני הספרים: קיפניס (מעשה בגזר). ע. הלל (בוקר טוב), קדיה מולודובסקי (פיתחו את השער), אנדה עמיר (הקיפוד), חיה שנהב (תרנגולת כחולה), תרצה אתר (האריה שאהב תות), לאה גולדברג (ברווזים), מרים ילן-שטקליס (יש לי קן מגבעולים), שלומית כהן-אסיף (אף פעם לא לבד) וכן מיריק שניד, מירה מאיר, נעמי בן-גור ואחרים.

הכנסת ספר שלם, מגפיים מאת מרים רות, אינה שיקול מוצלח: הוא אינו שייך

לאסופה כזו, הרי אינו שיר. העורכת, מיריק שניר, כללה בשני הקבצים שבעה שירים משלה! עורך, לדעתי, צריך שיהיה צנוע יותר. ברור, ששיריה היו ראויים להיכלל, אך בפרופורציה שהיתה מאפשרת הוספת כמה יצירות של אחרים.

בנוסף לרשימת המקורות הייתי כולל גם מפתח של שורות ראשונות (אולי של שתי שורות ראשונות), זה היה מקל על חיפוש שיר ששמו נשכח. את שמות המחברים ב"המקורות" היה ראוי לתת לפי סדר הא"ב.

"אחרית הדבר" לספר הראשון, שנכתבה על ידי העורכות, היא קצרה, עניינית, ומאירה עיניים. לעומת זאת נספחה לספר "אני וכל מיני חיות" אחרית דבר ארוכה (שנים וחצי עמודים צפופים!) מאת ד"ר צביה ולדן. בכותרת אומנם נאמר שהיא מיועדת גם לקוראים הצעירים, אך מסופקני, כמה הורים, למשל, יתגברו על משפטים כמו: "בפיתוח הלשון תתבטא התרומה שלהם בהעשרת ה"גירסא דינקותא". מושג זה מתייחס לדברים שנלמדו בילדות, להשכלה שרכש לו האדם בגיל הרך, ובמיוחד נוהגים להשתמש בו כדי לתאר ידע השגור על פי הדובר והעמיד בפני שחיקת הזמן. זהו מאמר המתאים לבטאון של מורות וגננות. למה להפוך ספר מהנה כל כך למכשיר דידקטי? אם כן, טוב היה לצרף לספר חוברת הדרכה נפרדת שתעמוד לרשות המעוניינות.

בכלל, היה נחמד אילו פתחו העורכות את ספרן בדברי מבוא קצרים ולבביים שבאמת מופנים (באותה אות מנוקדת כמו בשירים) לקוראים ולקוראות הצעירים.

שני המבחרים היפים, שהקוראים בכל הגילים תמיד יחזרו אליהם, זכו לאכסנייה מוצלחת מאוד בזכות האיורים המצויינים של גיל לי אלון קוריאלי: הפרשנות המוצלחת והעדינה לטקסטים, ההומור הטוב שאינו הופך את הציור לקריקטורה, הצבעים החמים והמיקום הנכון של האיורים ביחס לטקסטים. שלא כמו בלא מעט ספרי ילדים, כאן הצבעוניות אינה משתלטת על הדף (כמו בפרסומת), אלא הציור משרת את הטקסט בלי לזוטר על ייחודו שלו. לזה יש להוסיף את העימוד הנכון ובחירת האות המתאימה. (עורך גרפי: אבנר אברהמי).

שתי האנתולוגיות של מיריק שניר ויונה ספר, גורמות, בוודאי תגרומנה, הנאה ושמחה לקטנים ולגדולים (שיזכרו בשירי ילדותם!) כאחת.

במבט ראשון

עאת: ג. ברגסון

הילדה ען הים,

כתב: אהוד ברעור, איורים: גילי אלון קוריאל, הקיבוץ המאוחד 1996, לא ממוספר, צבעוני, מנוקד.
סיפור קצר המספר על ילד שפגש ילדה על חוף הים, והיא מצאה חן בעיניו. הילדה בנתה בית והוא התנדב לעזור לה. הילד בנה דברים שונים, והילדה התגאתה שאצלה בבית דברים הרבה יותר יפים וכך התנהל ויכוח ביניהם: הוא בנה, היא שאלה לשם מה, סיכמה שבביתה יותר יפה, והוא לא התווכח כי רצה לשחק אתה. בחלומו מימש את שאיפותיו, וכשהתעורר היה בטוח שהחלום מנבא את עתידו.

אריק עלך החיות,

כתב: רות וולף, עורים: נורית יובל, הוצאת: דני ספרים, 1995, צבעוני, מנוקד, 24 עמ'.
רות וולף מקנה לפעוטות מושג על בחירות דמוקרטיות. לפי דבריה, בהסתמכה על פיאז'ה, "הילדים לומדים להכיר מושגים מופשטים רק בדרך של התקשרות חוויתית עמם". הבחירות הן מושג מופשט ואפשר להפנים את המושג ע"י המחשה ברורה, לכן הביאה את נושא הבחירות באופן קונקרטי - דרך בחירות האריה. אפשר כמובן להמחיש גם נוהלי הבחירות בידי בני-אדם, אך נראה לה שההמחשה חוויתית טובה יותר, על-ידי שיג ושיח של חיות, והן מגוונות יותר.

אבא גר בקומה אחרת,

כתב: בעז זק, עיצוב ואיור: הילה מעון, הוצאת כנרת, 1996, לא ממוספר, צבעוני.
"ספר לילדים במשפחה מתגרשת". שגרת, "זה זמן רב שהם לא מתחבקים, זה זמן רב שהם לא מתנשקים". "הם לא מדברים זה עם זה". ספר שכמותו כבר פורסמו בנושא זה. הדבר היחיד שאולי מוסיף על המסופר הוא שהילדה משקרת: "אבא גר בקומה אחרת, כך אני לכולם מספרת, ורק אני יודעת שהקומה האחרת נמצאת גם בעיר אחרת".

בובה-סיטר,

כתב: רלה מולי וגם נועה, איורים: יונת קציר גולן, ידיעות אחרונות - ספרי חמד, 1996, 24 עמ', צבעוני.
הספר מיועד לילדי הגן, ולכן המחברות ("וגם נועה"), מספרות שנועה, שהיא בת תשע ואוהבת בובות, תרמה רעיונות להופעת הספר. על לינו שאוהבת בובות, ואינה מסכימה לנסוע לחו"ל לתקופה מסוימת, משום שאינה מוכנה להשאיר את

"האחים והאחיות" לבדם בבית. ההורים מציעים לה להשאירם בהשגחת בובה סיטר - והיא נענתה. בספר הזדהות מלאה של ילדה עם בובותיה, והיא משליכה על הבובות את חיבתה המלאה, כאילו היו נפשות חיות.

סבתא בבושקה,

כתב: יהודה גבאי, ציירה: ג'ניה ברגר, הוצאת תג, 1996, 24 עמ', צבעוני, אות גדולה.

ספר שירים, בחלקו מחורז, על הדמות הידועה בפולקלור הרוסי - סבתא בבושקה. המחבר מתאר את הצעצועים שבבית, ומאניש אותם, וכך אנו מתוודעים לשורה ארוכה של כלי משחק: עגלה רתומה לסוס־פוני, ליצן שהוא עגלון, גיגית מים - שהיא סירה, שעון מצלצל ועוד. המסר שבסיפור הוא שהסירה החלה להתנועע, והנוכחים בה החלו לטבוע, אך הבבושקה, שהיא עשויה מעץ, מצילה את כולם כשהם אוחזים בה... וגם הפוני יודע לשחות...
ג'ניה ברגר ממחישה את העלילה לפי בחירתה, וציוריה נעימים לעין.

חושב שהוא יודע הכל,

כתבה: חנה ורדימון, איירה: שרה בת-אור, הוצאת לילך, 1995, 48 עמ'.

המחברת מביאה ציטוטים של סוקרטס: "זה שיודע ויודע שהוא יודע - מנהיג; זה שאינו יודע - ויודע שהוא אינו יודע - איש פשוט, עזרו לו ללמוד; וזה שאינו יודע ולא יודע שאינו יודע - הוא מסוכן, היזהרו ממנו.
על סמך אמרותיו אלה של סוקרטס מספרת המחברת סיפורים מן החיים להמחיש את הנאמר.

הסיפורים, כולם דידקטים, מתחילים בילדי הגן ומסתיימים בילדי כיתה יב'. הספר לא מנוקד ויש לשער שהמחברת הפנתה אותו למבוגרים, שהם יקראו באוזני ילדי הגן, וגם לכיתות גבוהות יותר כדי שיפיקו לקחים מהטיפוס המסוכן ויפנימו את אזהרותיו של סוקרטס.

מרוטי,
כתבה: יונה טפר,
ציורים: אלישבע געש,
הקיבוץ המאוחד 1996,
35 עמ', מנוקד.

אסף בן השלוש קיבל דובון פרווה קטן, רך ונעים ליום הולדתו. אסף אוהב מאד את הדובון ואיננו נפרד ממנו. אפילו לגן הוא הולך איתו. כשהוא עצוב הוא מחבק אותו חזק ומורט לו את הפרווה עד שהדובון הקטן נקרא בפי כל: מרוטי. כל מה שקרה לדובון המרוט והאהוב ולדובון החדש שבא במקומו - מסופר בחן, בהומור ואפילו במתח. יונה טפר ואלישבע געש מגישות סיפור מתאים לגיל הרך ביותר: עולמו של הפעוט עם צעצועיו, הוריו וסביבתו הקרובה מובא במלים ובצבעים מרהיבים.

ליילה בא,
כתבה: לאורה לאוק,
תרגום: דוד גרוסמן,
ציירה: אורה איתן,
הוצאת: שבא 1995, לא
ממוספר, מנוקד.

לאמא ארנבת ולארנב הקטן תכונות אנושיות כל כך וקרובות עד מאד לעולמו של הילד הקטן. כל הפעולות והטקסים המתרחשים בכל בית, בערב, לפי ההליכה לישון: מסדרים את הצעצועים, לובשים פיג'מה, שומעים סיפור מאמא, קצת פוחדים מהחושך כשאמא הולכת - מועלים בתמציתיות ובבהירות ע"י המחברת. ציוריה של אורה איתן מלווים את הסיפור בצבעים נעימים, מן הבהירים של הערב היורד ועד הכהים יותר של הלילה.

לציפי ברח הפיפי,
כתבה: ענת אומנסקי,
ציורים: דורית אריאלי,
הוצאת ליתם, 1996, לא
ממוספר, מנוקד.

סיפור פשוט ומאד ריאלי על ציפי אשר ברח לה הפיפי. בשפה יום יומית ועדכנית, עם פיפי וטיטול - מספרת המחברת על בעיה שקיימת בכל משפחה בה התינוק נגמל מן החיתול. האם תומכת מאד בציפי, אשר מצטערת בכל פעם שקורה לה פנצ'ר, ומעודדת אותה בדרכים שונות. סיפור שיכול לעזור במשהו למוטרדים מבעיה זו, בגלל האופטימיות שבו. הציורים המלווים את הסיפור הם מסביבתו הקרובה של הפעוט: בני משפחתו, החפצים שלו, הכלבלב וכמובן - האסלה.

ילד על מדרגות העולם,

כתב: פאדל עלי, תרגום: יהודה אטלס, יונה טפר, ציורים: שריף ואכד, הקיבוץ המאוחד 1996, לא ממוספר, מנוקד.

המשורר הדרוזי, יליד פקיעין החי בחיפה, זכה בשנה שעברה בעיטור אנדרסן מטעם הארגון העולמי לספרות ילדים, על ספרו זה. בספר המקסים, חרוזים קצרים המתארים בפשטות חוויות ורגשות מזווית ראיתו של הילד המבקש יחס של כבוד והבנה מן המבוגרים. וכן מובאות בפשטות ובחן בעיות 'מאד חמורות' של הקטנים: "אני אוהב לבחור בעצמי, ולרוב בוחר בהגיון. אם אכשל או אפשר ישאר לי הנסיון". ציוריו הנאיביים ומלאי התום של פאדל עלי משלימים את השירים.

טלי והסלסלה,

כתבה: נעמי בן-גור, ציורים: אורה אייל, הוצאת עם-עובד 1996, 24 עמ', מנוקד.

מעשה בטלי שמצאה במרפסת סלסלת קש ויצאה איתה למסע בדירה ואל השדה שממול הבית. כל מה שקרה לטלי ולסלסלה שלה עם הצעצועים, הצמחים, המים ובעלי החיים - מתואר בפרוטרוט בסיפור וביצור הפרטים רבים וההתרחשויות מהירות מידי לגיל הצעיר מאד, שהוא גיל היעד של סיפור זה.

חרוצון הנקי וחרוצון המלוכלך,

כתבה: ענת אומנסקי, ציורים: פטריק, הוצאת ליתם 1996, לא ממוספר, מנוקד.

סיפור אגדה על שני גמדים שונים זה מזה. האחד: חרונן - טיפוס שובב האוהב להשתולל, מלוכלך ואיננו מסודר. והשני: חרוצון - היפוכו הגמור: נקי ומסודר, אחראי וקפדן. המחברת מתארת בהנאה ובחיבה את מעלליהם של שני הגמדים (שגם שמותיהם דומים ונבדלים רק בשינוי אותיות). וכמו בכל אגדה הסוף טוב. ויש גם מוסר השכל: "כל תכונה - טובה, אם רק לא מגזימים". הסיפור מעניין וקולח והציורים: 'עזי הבעה וצבע', משלימים את המסופר.

הקוסם ביל בספרי,

כתבה וציירה: ענת אומנסקי, הוצאת ליתם, 1995, לא ממוספר, מנוקד.

מעשה במכשף זקן, המגיע אל הספרי לעת ערב, ובמטה הקסם אשר בידו יכול לשנות צורתן של החיות הרוצות בכך. הקורוקודיל מבקש זוג אזניים כמו פיל, הקרנף חושק בצוארו של ג'ירף והצב רוצה אזניים של ארנב - והקוסם בוחש, רוקח דבש במים ומצליח במשימתו. רק הינשוף הזקן מקלקל את השמחה, ולעת בוקר הכל חוזר לקדמותו. סיפור נוסף בנושא של רצון להשתנות ולהיות לאחר.

מלים: מיכל חזון, לחנים:
נורית הירש, אירים:
גנט צובנר, הוצאת
שבא, 1996, 121 עמ',
מנוקד.

כ-80 שירים חרוזים על הנושאים הנפוצים ביותר בעולמם של ילדים קטנים: איזו אמא לא מדגדגת את תינוקה, ואיזה ילד לא אוהב שישחקו עמו במשחק דגדוגים. מפגשו של ילד עם ירקן, חלבן, גנן. ואיזה ילד לא אוהב הפתעות. משחק באצבעות ובידיים, משחקי תנועות, מצעדים וקפיצות, מגלשות ונדנדות או צליליהם השונים של כלי נגינה או חרוזים על כל מיני בע"ח, כדורים או בלונים ועוד ועוד. לכל שיר יש דורש. לכל שיר יש תפקיד בביוטי חוויות שהילד חווה מדי יום. אגב, לפני שהשירים נדפסו בספר, הם הופצו בקלטות וקהל המאזינים (ילדים ואמהותיהן) ישמחו לקדם שירים מוכרים בצורה של ספר.

את, איזה אח,
כתבה: דורית אורגד,
איירה: קריסטינה
פאלאדינו-קדמון,
ספרית מעריב, 1966,
48 עמ', מנוקד.
5 סיפורים).

בספר 5 סיפורים: **מעשה בעציץ** - יעל קיבלה עציץ של קקטוס אותו השקתה יותר מידי עד שנרקב, אך תחתיו צמחו עלי פטרוזיליה, שתחילה לא מצאו חן בעיניה. אך אח"כ כשאמא של עמית נזקקה להם מאד - הפך הצמח לדצוי ביותר.

את, איזה אח - ילד בן 3 הולך למכולת בפעם הראשונה לקנות 4 לחמניות והוא גאה על כך. גם אחיו הגדול ואמא משבחים אותו.

קיפוד בא לחצר - קיפוד בא לחצר והילדים מתרגשים וגורמים לו ליפול לבור שממנו ניצל ע"י אבי אחת הילדות, ומכך למדו הילדים שלעולם לא יזרקו אבנים על קיפודים (ובכלל על בע"ח).

מי הקיש על הדלת שלי - הנקישה המסתורית, מוקדם בשבת בבוקר, מסתברת כנקישת ציפור, רעבה או עסוקה בהקמת קן. זו הזדמנות לראות כיצד הדרור האם מאכילה את גוזליה.

ילד חדש בא לשכונה - בעיות של ילדים בזמן מעבר לדירה חדשה - מי יהיו החברים? איך יקבלו את הילדים החדשים? ועוד כמה חוויות של צער, כעס, בלבול ומבוכה על המעבר לדירה החדשה. ילדי השכונה מקבלים את הילד החדש, אך רק אחר עימות איתם. והעיקר - קל יותר אם יש כדורגל המזמין משחק וההתחברות נעשית קלה ביותר.

נטע רוצה להיות

גדולה,

כתב: יורם עבר־הדני,

ציורים: קארו שוהם,

הוצאת שבא 1996,

34 עמ', מנוקד.

סיפור קטן ומלבב, על האופן בו לומדת נטע בת הארבע את עובדות החיים. היא רוצה להיות גדולה, ולא תמיד המשפט של אמא ואבא "בשבילנו את הגדולה מכולם" מספק אותה. היא לומדת להבחין בין גדול לגבוה, לומדת להכיר שהדברים נעשים לאט לאט וכמעט מבלי שנרגיש. ולכן, היא מביטה בדאגה בבטן של אמא, שצומחת דוקא מהר, וחוששת מאח גדול שיופיע לפתע מבטן כזאת. הולדת האח הפצפון "שלא יודע כלום..." נותנת לנטע את הפרופורציה הנכונה. "ופתאום נטע כבר לא מרגישה כל כך קטנה, היא אפילו מרגישה קצת גדולה". הספר כתוב בצורה פשוטה ובהירה עם הרבה הומור, גם הציורים מוסיפים חן וקלילות וגם בהם הומור רב.

תרסיס הקסמים,

כתבה: סמדר שיר,

ספרית מעריב, מנוקד,

40 עמ', מנוקד.

בספר 3 סיפורים: ומה אתי - שאלה שכל אח קטן או אחות קטנה מרבים לשאול, כשנדמה להם שהם מקופחים כשמשהו טוב קורה לאח/אחות הגדול/ה. והמחברת מוצאת דרך לצאת מזה להוציא את הקנאה ולרכך אותה במקצת ע"י סיפור מרתק. אבא מביא בהפתעה עם הגשם הראשון מטריה לאחות הגדולה וכשאחיה הקטן שואל ומה אתי? גם הוא מקבל מטריה יפה, ואז תורה של אמא מגיע לשאול ומה אתי? וגם לה יש מטריה, וכולם הולכים לרקוד בגשם תחת המטריות, ורק אבא נשאר מקופח - לו אין מטריה, אבל דווקא דבר כזה משמח אותו - הרי זה כיף להירטב מהגשם הראשון, הגשם לא ממיס אותו אבל ללא ספק הוא ממיס מרכז ומפוגג את האפשרות של קנאה קשה של אח קטן.

שלושה כדורים - סיפור מרתק על 'ברוגז' ממושך בין 2 חברים בשל כדור שנדרס כי בעליו יונתן רצה לשחק בו באמצע הרחוב וחשב כי חברו (המספר) שלא תפס את הכדור - אשם. אבל יונתן חיכה זמן רב עד שקיבל מכתב (המספר) מה"ברוגז" שלו - ובו ציור של כדור, ובכך הוא מסיים את הברוגז. הנהג שהכיר באשמתו (החלקית) קנה ליונתן כדור חדש בתנאי שישחק עמו במגרש ולא ברחוב, ויום אחד יונתן מגלגל את הכדור לילד ה'ברוגז' והברוגז נגמר.

תרסיס הקסמים - תרסיס כדי לגרש חלומות רעים, שדים ומכשפות הפריע לליאב לקבל הצעת חברתה נעם ללון אצלה. אבל כשלקחה תרסיס סודי זה איתה התברר שגם לנעם יש פחד דומה מחלומות רעים שדים ומכשפות והפטנט שלה זה כר נוסף שדחפה אותו הצדה ועמו זרקה חלומות רעים אם הופיעו. פחד משותף זה וסוד משותף זה העמיק את הידידות בין 2 החברות. ספר טוב ונחוץ לילדי גן וכיתות נמוכות במיוחד.

לכיתות בינוניות

למעלה מ-40 שירים - חרוזים, המפגישים את הנכדים עם מציאות, מצבים ומידע שהוריהם אולי מנסים להרחיקם מהם. ההורים חושבים כי יהיה קשה על הילדים להתמודד עמם, אבל המציאות קיימת והיא תובעת את שלה, לכן חשובה כתיבתו של ספר מיוחד בנושא. הספר נכתב בחרוזים בהירים וקולחים ובעיקר - קולעים. ספר זה אמור לענות על הצרכים הרגשיים והאינפורמטיביים של הילדים ולסייע להם להתמודד עם מצב קיים או עומד להתקיים. 40 הנושאים "מכסים" את מכלול החוויות של ילד הנפגש עם חולי של קשיש קרוב ואשפוז, מעוררים הזדהות ומביאים לתחושת פורקן ושחרור רגשיים, וכאשר גם ההורים קוראים - מתאפשרת תקשורת משמעותית עם ילדיהם בכל הנוגע לנושא "קשה" ולבעיות הכרוכות בו.

הספר נכתב באנגלית על-ידי סופרת בת ארבע-עשרה. תורגם לעברית על-ידי חמוטל סלונים. "שנה אחת בחיי" מתאר את חוויותיה של נערה בכיתה ג', אנדריאה, החל מכניסתה לכיתה זו ועד הקיץ של סיום שנת הלימודים. המחברת מפרטת את שהותה של אנדריאה, על חוויותיה, מריבותיה, יחסיה עם חברות הכיתה, יחסיה עם בני משפחתה, והגיגיה על דברים שונים המעסיקים ילדים בגילה. הגיבורה ערה לנעשה סביבה, ובעין ביקורתית מתארת לחיוב ולשלילה את תגובות מורותיה. היא

מה קורה לסבתא,
כתבה: נטע גרינבלט,
איורים: פרדי שטרנברג,
הוצאת רשפים 1995, 62 עמ', מנוקד.

שנה קטנה בחיי,
כתבה: דניה נבו, ציורים:
אורה אייל, הוצאת כתר,
1996 (בסדרה ראשית
קריאה), 114 עמ', מנוקד.

מנתחת את תגובות אמה בבגרות ובתמימות. בשפה קלה ומובנת לכל פורשת לפנינו שנה אחת קטנה אך יש בשנה הזאת הרבה מעבר "לקטנות".

הרבה אמרות וביטויים נאמרים בעולם המבוגרים, שלפעמים מגיעים גם לאזני הקטנים. זו סיבה מספקת לדעת המחברת ללכת לקראתם ולקרב את האמרות והביטויים והרבה הרבה מהם, להבנתו של הילד ואולי גם לשימושו. ומאחר שאלה נועדו לקשט "אירוע, מצב או תחושה" - אז מדוע לא "לתפור להם גלימה חדשה". המחברת לוקחת את קוראיה לטיול "לארץ מלאה ביטויים כרימון" להסביר ולנמק שימושים "ובדרך אגב את העברית לגאול" וטורחת אפילו לספק להם לפי א-ב "בסוף הספר - אינדקס מעודכן, לפי הסדר שמנו שם ניב, ביטוי וגם פתגם". ההסברים, ההנמקות והסיפורים וכן החרוזים בדרך כלל מוצלחים. אך יש כאלה שלמקראם רוצים לעקם את האף. ביטוי מאולץ בגלל הצורך בחרוז: נכשלה בשחיה והשאר - מקרטע. יש הרבה ביטויים שלהסברם משתמשת המחברת במלים שבעצמן זקוקות להסברים: מקרטע, מפוברקת, עוללים, טקטית, עמלות והיטלים, צפר, מפושטק, אל־קפון, חיה מתבל, הכל מגובב. לפעמים חסר הסבר - אליה וקוץ בה. יש הסבר מתי משתמשים בביטוי אבל חסר הסבר מה הם אליה, קוף של מחט, אל יתהלל חוגר, כמפתח, קוטל קנים, מעותיו על קרן הצבי (מדוע נבחר הביטוי) ועוד. יש אמנם הסבר מילולי-מילוני של מספר מלים קשות ומקורן, אבל למספר מועט מדי. אבל בסך הכל ספר חיוני שבהחלט ימלא תפקיד ויהיו לו צרכנים ומשתמשים.

כותרת המשנה של הספר היא "ספורי ילדות". ואכן המחברת מביאה חמישה ספורי זכרונות מפיה של אפרת שכולם קוראים לה אפי, והיא בת תשע וחודשיים. על משאלותיה וחלומותיה של ילדה תל־אביבית שרוצה להיות יפה אבל כל בוקר היא רואה בראי את הפנים שהיו

מה זאת אומרת,
כתבה: ארנה פרייזר,
איורים: דייוויד הול,
הוצאת פרייזר תקשורת
בע"מ, 72 עמ'.

עץ הג'ולים,
כתבה: נומה שילה,
ציורים: הילה חבקין,
הוצאת עס־עובד 1996,
75 עמ', מנוקד.

לה שם יום קודם... על הכלב מוצרט והצפור ציפי ועל הילד המיוחד שמציע לה חברות - דווקא באנגלית. סיפורים על חוויות יום-יומיות רגילות כתובים ברגישות ובאמינות.

ספר ראשון מסידרת ספרים העוסקים בעולמם של ילדים. זה סיפורה של ניצן, ילדה שהרגישה דחוייה בקבוצת בני גילה, המחליטה לפתור את בעיתה בכוחות עצמה. היא מתכננת לשעת חברה פעילות משחקית. חברה לכיתה מוכנים לשתף פעולה מתוך עניין וסקרנות. זה משחק של חילופי תפקידים: התלמידים המקובלים ממלאים תפקיד של דחויים ואילו הפחות מקובלים ממלאים תפקיד של מחליטים, קובעים ויוזמים. באופן זה כולם לומדים להבין כמה כואבת ומתסכלת הדחיה מכל סוג ומין. וניצן מתמלאת תחושות של אושר וסיפוק על הצלחת תושייתה. זה ספר בעל מסר חינוכי חשוב ביותר, הנותן חומר רב למחשבה למורים, למחנכים וגם להורים. ילדים בכיתות בינוניות וגבוהות יקדמוהו בסיפוק. הספר יהיה אולי גם להיט בשיעורי חברה.

לכיתות גבוהות

בספר 14 סיפורים על בנות נעורים (ובאמת, בנות תאהבנה לקרוא סיפורים אלה) והסובב אותן. בסיפורים ענייני יום יום פעוטים וגם בעיות כבדות וכואבות (אולי אני מאומצת? - בסיפור 'השידה', בעיות עם סבתא - בסיפור 'סבתא גנדרנית', מחלה קשה - בסיפור 'עבודות גמר'). כמו בכל לקט של סיפורים, גם הפעם יש סיפורים טובים יותר וטובים פחות. בחלקם הסוף פתוח ומרומז ובאחרים - הסוף ברור ופסקני. הקוראים הצעירים ימצאו בוודאי עניין בסיפורים אלה.

גדעון, ילד תל-אביבי חובב טבע ומכור לסיפורי חיות, מבלה את החופש אצל דודתו בקיבוץ עין-גדי. הוא יודע שבאזור זה משוטטים מידי פעם נמרים והוא מקווה, מתוך

להיות שייכת, כתבה: חוה שכטר, אייר: גניניו, הוצ' רכגולד 1996, 36 עמ', מנוקד. (סידרת ינשוף - ראשית קריאה)

אשה זרה, כתבה: עדינה בר-אל, ציורים: כריסטינה קדמון, הוצאת ספרית פועלים/סדרת נעורים, 1996, 120 עמ', לא מנוקד.

נמרים בעין גדי, כתבה: רבקה וינשטוק, הוצאת ירון גולן, 1996.

סקרנות ופחד כאחד, לפגוש בהם. המחברת משלבת סיפור מרתק של חיפוש אחרי הנמרים יחד עם מידע על אורחות חייהם ועל האזור כולו. בקטעים מסויימים של הסיפור רב התיאור והמידע ואלה אולי יכבידו במעט על הקורא המעוניין לדעת: האם באמת ראה גדעון את הנמרים שכל כך רצה לפגוש ולראות? הקוראים הסבלניים ייהנו מסיפור עלילתי המתרחש בשבילי הארץ ונופיה וגם יזכו בסוף טוב ומפתיע.

צעד של אהבה,

כתב: משה שרגל, איור
העטיפה: חנה גנוסר,
הוצאת ספרית פועלים,
1996 132 עמ', לא
מנוקד.

מהווי כיתה ח' בבי"ס בירושלים ערב הקמת המדינה. יפתח, גיבור הסיפור, בחר לשבת בכיתה מאחורי שתי ה"בילהות", "הלבנה" ו"השחורה" - יפהפיות הכיתה. הוא עושה כל תעלול כדי לזכות בתשומת ליבן, ובעיקר - בתשומת ליבה של בלהה השחורה, אך למעשה הוא ביישן וחסר ביטחון בכל הקשור ליחסים עם בנות. בספר יש רמזים להווי של אותה תקופה, כמו "העוצר", של הבריטים, החיפושים וכד', אך חלק זה - אינו מוסיף ואינו משנה את עיקר הסיפור. בסופו של דבר, לאחר שיכול היה "לזכות" בחברות עם בלהה השחורה, חש יפתח, כי למעשה עדיין אינו בשל ואינו רוצה בחברות איתה, ואילו עם בלהה "הלבנה", שהיא עדיין ילדה כמוהו, יכולה לצמח חברות ואהבה יפה.

מתוך "ספרים הם ידידים":

עשה ביצירה וביצור (איורים ליצירתה של לאה גולדברג)

כתבה: סבינה שבייד, הוצאת: "מכון מופ"ת - גף הכשרת עובדי הוראה" משרד החינוך - תשנ"ו, 116 ע', לא מנוקד.

בספר - מבוא, אחר עשר פרקים מכותרים + מבוא וניספחים. בסיומו של כל פרק, הצעות לפעילויות לסטודנטים במיכללות ולתלמידי בתי הספר. הספר רצוף איורים וציורים צבעוניים ובשחור - לבן.

כשמו כן הוא: דיון מקיף ומעמיק באיורים השונים, של מיטב ציירים, רשמים וצלמת אחת (חנה ריבקין-ברוק) - והשוואתם לציורים ואיורים, משל סופרים אחרים (לא רק ישראלים). - מעצם המשפט האחרון, מסתבר שלפנינו לא רק נדבך חשוב ויסודי לאבחנה והעמקה ביצירתה של לאה גולדברג, אלא אף מדריך וחלון ליצירה מאוירת להבנת ואבחנת טיב האיור בספרות הילדים בכללה.

כדאי מאוד גם לעיין בניספחים, מהם הצעות מתודיות ודידקטיות להתבוננות ביצירה אמנותית מצוירת ומצולמת, וליחס שבין תמליל וכיתוב - לאיור.

המעייין בספר זוכה, איפוא, לשיעור ייחודי ומפגש כולל כאחד, הן עם לאה גולדברג והן ביסודות ספרות-הילדים וייחודה.

ספר, נאה ואסתטי כשלעצמו, העשוי להעשירנו, לעוררנו להתבוננות ומחשבה ולהנותנו, כאחד! חגיגה אמיתית!

כדאי מאוד - לכל שוחרי ספרות-הילדים. מדריך שאין לוותר עליו למורים, מדריכים, מנחים, ספרנים, פרחי-הוראה וכותבי עבודות גמר בנושא. ... (מובן מאליו) - לכל מי שיצירתה של ל. גולדברג קרובה ללבו.

העסע הקסום בעולם הציור

כתבה ואיירה: מירי לשם, הוצאת: לדורי, 1996, 44 ע', לא מנוקד.

בספר 10 פרקים ונספח וציורים רבים.

הספר כתוב בסיגנון בהיר, קולח וברור באמצעי אמנותי של סיפור-מסגרת, בו, שני ילדים, בהשראת דודם הצייר, יוצאים לגלות את סוד הציור. ואכן, תוך כדי

ביקור במוזיאון ובתערוכה המוקדשת ל-4000 שנות אמנות הציור, בלווית ציורים מכל רחבי תבל, אנו יוצאים מ"תקופת מצריים העתיקה ועד ימינו".

בסיפור מסע עלילתי ומרתק. הילדים, כב"מכונת זמן" "נכנסים" לתוך הציורים, מקבלים הסברים מהדמויות המוצגות עצמן, כשהן פותרות את "תעלומתן" תוך שבועימיים, ממצרים ועד פיקאסו וקאדינסקי - נפתרת התעלומה וישנה התשובה.

מרתק כסיפור תעלומה. מעשיר, מהנה, אסתטי מאוד.

כדאי מאוד לכל!!! ילדים ומבוגרים כאחד.

כדאי לחוגי אמנות וציור (גם בחינוך הבלתי-פורמאלי), לכל משפחה שבה יצירות אמנות הנן בנות-בית.

ספר הפנאי העשוע,

כתבה: אנגילה ווילקס, עברית: רות שחק, הוצאת: "כתר" 1996, 64 ע', לא מנוקד.

כל כולו - ספר לעיסוק בשעות הפנאי. כשמו כן הוא: "משגע" ביופיו וברעיונותיו. בעזרתו ניתן לבצע עשרות מוצרים, קישוטים, חפצי-חן ועדיים, ממתקים, תופינים, מסכות ועוד... אותם ניתן ליצור הן "לבד" והן בקבוצות.

"משהו-משהו" לערבי החורף הארוכים. לבית ולמתנ"ס וגם לשיעורי אמנות בביה"ס. בעזרתו ניתן להכין מתנות מקוריות ויפות לקטנים ולגדולים.

כדאי מאוד גם למחנכות הגיל הרך, לצוותי גני-ילדים, לצוותי כיתות יסוד, בבית הספר, במתנ"ס וכו'.

שי "מגרה" כשלעצמו, מפתח ליצירה בטוב טעם.

בעקבות הכלבים, (עם פרופסור פיצפונטבע)

כתבה ואיירה: מירי לטם, יעוץ מדעי: ד"ר רפי קישון, הוצאת: "משרד הביטחון, ההוצאה לאור" 1996.

הספר הוא "אח" ל"מגדיר הפרחים" ו"אל עולם הצפורים" של הנ"ל.

מדריכים וספרים רבים נכתבו על כלבים. הפעם, ספרון-הדרכה וידע מיוחד במינו, גם "מגרה" לקוראו ולהתבונן בו מתחילה עד סיום בהרף אחד וגם... לגדל כלב בעזרתו.

בעזרת "הפרופ' הנכבד", יודע-כל שבטבע וכלבו פיצו, אנו מכירים ולומדים על משפחת הכלביים, על יחסי הגומלין שבין הכלב לאדם. מכירים את גופו של

הכלב, חושיו המופלאים. מאזינים "לשפתו" ולשונו הכלבית וכיצד לגדלו ולטפחו, כלב-כלב לסוגו. בסימות: "חידון" זיהוי כלבים (בציורים, כמוכן).

עשהו

כתבה ואיירה: נטלי בייט, עברית: מ. הדס, הוצאת: "מסדה" לילדים 1995.

לכאורה - עוד ספר התמודדות עם פחד-לילה ופתרון "חכם" של אם (שללא ספק למדה גם פסיכולוגיה וגם "הורות נבונה").

מאחר שבנה "מילו", פחד מ"משהו" שלא יכול היה להגדירו, היא מביאה לו חומר ומציעה לו לכייר ו... תוך כדי לבטי יצירתו נראה לאמו כי ניגמל מפחדיו, כדברי אמו: "הוא כ"כ עסוק עם החומר שלו, שהוא שכח לפחד מהחושך" (ע' 12) - אולם, למעשה, עצם היצירה (פסל) היא ששינתה את מילו, משנפגש אתה תוך כדי חלום (המעוצבת כילדה בת עידננו) ש"היתה ממש אותו המישהו שהוא פיסל... הוא גילה שכבר אינו פוחד" (ע' 22) ותוך כדי כך מסתבר לו שחלומו על יצירתו הוא גם חלומה של יציר כפיו... וכשהקיץ בבוקר שלמחרת, הסתבר ש"יצא מהמצב" - הפחד נעלם! עמו נעלם גם הצורך ליצור - כי הרי מצא את שחיפש.

למעשה, מסתבר לנו, איפוא, שלפנינו ספר על יוצר - חיפושיו - התלבטותו, פחדיו - מציאתו את שחיפש, בכוחו הוא.

גם צבעי הרקע לכיתוב ולאיוורים מבליטים השוני שבין ה"מציאות" (שאז הנם בצבע אור - כתום בהיר ובחלום הרקע אפור).

לפנינו איפוא, מטאפורה - שכדאי מאוד להביאה, במיוחד לילדים העוסקים בשילוב אומנויות. לילדים יוצרים.

ילדים צעירים - ודאי יהנו מפרוטו של סיפור.

מתבגרים צעירים - ודאי יגלו בו פנים רבות ומן הסתם, גם את הקשר שבין המציאות - היוצר - היצירה - והחזרה למציאות.

מבחינה זו - הספר הוא, אכן, לכל. מעורר מחשבות רבות (למשל, למה דמויות ה"מציאות" אינן מציאותיות ודמות "החלום" מציאותית לגמרי?).

כדאי איפוא לקרוא - להתבונן - לשוחח.

והאם הוא עוזר לריפוי מפחד לילה?! - נסו! אולי!?

התעלול האדום

כתבה: שלומית כהן־אסיף, אורז: וולף בולכיה, הוצאת: "קוראים" (דניספרים) 1996, ע' 24.
מעשייה מעולם הגמדים, שמסתבר כי, כמבוגרים, אינם מבינים ללב הדברים, וגורמים לצרה צרורה ו"בלגן שלם" ממתנה שהם עצמם נתנו כשי לגמדם - הילד. רק הגמד-הילד, בדרכו שלו, מצליח להביא "סדר לעולם".
חביב, מושך את העין באיוריו.
מעין מיני-מותחן, שיש להניח כי ילדים ימצאו בו עניין - ואולי אף יפנימו את מסרו: "כי מה שנעשה בנועם, ברוח טובה, יצלח!"

הכי נחפדה בעולם

כתב, צילם ואייר: פנחס אמיתי, הוצאת: "כתר" 1996, ע' 60, מנוקד.
13 סיפורים על מיפגשים מציאותיים עם בע"ח הניקרים על דרכנו, בחוץ, אם רק נפקח את עינינו, אוזנינו ו... לבנו. באמצעות הסיפור - דרך מהנה להכיר את הנ"ל. יותר מכל, הספר הינו סיפורי אהבה לחיים המפכים בטבע ובנוף סביבנו.
יאהבו אותו, במיוחד, אוהבי טיול ובע"ח. ילדים סקרנים ש"רואים ומגלים הכל". עשוי גם לגרות להתבוננות מעמיקה בחוץ הקרוב והרחוק. לחיפוש וגילוי החוץ. לסיכום טיול. כדאי! כל כולו "חגיגה" אמיתית גם לסיפור טוב ומעניין וגם וכאמור לבע"ח.

תיקון טעות

במאמרו של מנחם רגב 'על שלושה ספרים לגיל הרך', בחוברת א' 89 - שולבה הערה על ידיעה שונה לגבי הספר "פארה העכברה שהתחתנה", ברצוננו לציין שהערה זו היא הערת המערכת ולא הערתו של המחבר.

נתקבלו במערכת

אל הציפורים, מאת: חני זיו, הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי חמד.
האקווריום, מאת: דיק מילס, עברית: גבי פלג, עורך מדעי: ד"ר דני גולן, כתר.
העם היהודי בא"י ומדינת ישראל 1880-1939, מאת: אביגיל אורן, מרכז זלמן -
שזר - הוצאת כתר, איורים: פיטר דול וסבסטיאן קויגל.
שמש, כוכבים ופלנטות, עריכה: ג'אקי גאף, תרגום: מרטין קט, הוצאת עם עובד
1996, ע' 40.

בית ספר זה דבר מצחיק, מאת: סמדר שיר, ספרית מעריב.
קנגורותי, הסברים על קנגורים - נוסח קומיקס מאת: גליה ברנשטיין, ספרית
כולנו, ידיעות אחרונות 1996, ע' 28.
נגיעה ברוח, מאת: יהודית מילק-שירן, על כתיבה יצירתית של ילדים, דפוס בני
שאול.

הילד האחר, ילדי "הסדנה לכתיבה יוצרת" ברמלה.
לא נפסיק לכתוב ברמלה, 'ילדי הסדנה לכתיבה יוצרת' בספרית דני מס ברמלה.
צילו של היטלר, מאת: ירון סבוראי וניק טיילור, הוצאת מעריב.
הגיבור יחיאל, קורות איש השומר, מאת: שמעון גורודצקי, חיפה.
ביצד אלעד אוכל בריך, מאת: דני נוימן, הוצאת ירון גולן.
טיסנורה לפיסמה ששרינה, כתב וצייר: כלב פוליטי, דפוס חן ירושלים.
כלב 1, 2 ילדים, 3 אפרוחים, מאת: עמוס בר, הוצאת דני ספרים.
מעשה במספרים - ענת אומנסקי, הוצאת דני ספרים.
עיר נקיון, מאת: ענת אומנסקי, הוצאת דני ספרים.
המוצץ הקופץ, מאת: ענת אומנסקי, הוצאת ספר לכל.
מעשיות קטנות, מאת: ענת אומנסקי, הוצאת ליתם.
שאלה טובה, ספר שאלות ותשובות, עם עובד 1996.
ילדים מקובלים, שטאל.

בין האותיות פרצה מריבה, נעמי גונן, לילך 1995.
הזוג המוזר או מה שהמלים מעוללות לעלילה, מאת: יואב לורק, מודן 1990.

משוט בעולמנו

מכללת תל-חי במסגרת 'ספרים הם ידידים' מארגנת 10 מפגשים לשנת תשנ"ז, המפגשים נערכים אחת לחודש בימי רביעי בשעות 14.00 - 16.00, לפרטים אפשר להתקשר למכללת תל-חי.

ב 4-5/2/97 כז-כח בשבט יתקיים במקום יריד הספרים.

הפעילויות שהתקיימו:

מפגשים בעקבות ספרים וסופרים הקשורים לגליל העליון ויובלותיו השונים;

פעילות ילדים;

ירחון 'כדאי או לא כדאי';

יריד הספרים;

פרוייקט קשרים הדדיים 'בין הזמנים' ילדים והורים;

קשרי חוץ - סומליון;

תכנית לתשנ"ז: ליווי הנושא '100 שנות ציונות' במפגשים חודשיים. הוצאת חוברת סיפורים משל הרצל ונורדאו ומספרות הילדים שאבדה ונשתכחה ומזו הקיימת.

זוה עתה הופיע:

מצא את הנושא,

ספרים ייחודיים בספרות הילדים והנוער.

מאת ג. ברגסון

מטרת הספר היא לאתר נושאים ייחודיים בספרות הילדים והנוער הצפים ועולים בבתיה"ס, בסביבה או בחברה שבהן מצוי הילד. הספר אמור להיות לעזר למורה, למדריך בתנועת הנוער, או גם להורים הרוצים לסייע לילד במציאת הספר המתאים. (מתוך המבוא)

אפשר לרכוש את הספר בקרן ספריות לילדי ישראל -

אבן גבירול 17, ירושלים.

מחיר הספר במבצע בחודש ינואר - 25 ש"ח.

התוכן

פרס זאב לשנת תשנ"ז

דברי פתיחה: מר גרשון ברגסון, ברכות: נציג משרד החינוך, נציג האגודה למען החייל, נציג בית אריאלה, נציג המולים, 1 . . . . .

	נימוקי השופטים,	דברי התשובה של הסופרים
6-4	גרשון ברגסון	נירה דור
8-6	ד"ר לאה חובב	חנה ליבנה
11-8	מנחם רגב	רוני גבעתי

עיון ומחקר

12	האימה בספרי ילדים מתורגמים - ד"ר לאה חובב
20	נעים לה לשבת לבד - מנחם רגב
31	מפוצץ - שירה לילדים של אסתר ראב - ירדנה הדס

ביקורת

38	בית מטייל בגן - אלה שגיא
41	שתי אנתולוגיות - מנחם רגב
43	מבט ראשון - ג. ברגסון

ממדף הספרים

45	מתוך ספרים הם ילדים
53	נתקבלו במערכת
57	משוט בעולמנו
58	תוכן בעברית
59	תוכן באנגלית
60	

המשתתפים בחוברת

גרשון ברגסון - חוקר ספרות ילדים ונוער, משרד החינוך התרבות והספורט. ד"ר לאה חובב - מרצה וחוקרת בספרות ילדים - סמינר אפרתה מנחם רגב - חוקר, מרצה ומבקר בספרות ילדים ירדנה הדס - מרצה ומבקרת ספרות ילדים, בית ברל אלה שגיא - סופרת

SIFRUT YELADIM VANOAR
JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

December 1996, Vol XXIII No. 2(90)
 ISSN 0334-276X
 Editor G. BERGSON

Deborah Haneviah Str.
 Lev-Ram Bldg.
 Jerusalem, Israel

CONTENTS

The Zeev Prize for 1996	1
Greetings: Dr. Samucha, Nurit Dabush, Aharon Krausz Ora Nevenzahl	
The Judges Considerations:	Replies by the Prizewinners
G. Bergson	Nira Dor. 4-6
Dr. Leah Hovav	Hannah Livneh. 6-8
Menachem Regev	Roni Givati. 8-11
 Study and Research	
Fearsome Subjects in Translated childrens books - Dr. Leah Hovav	12
It's Pleasing for Her to Sit Alone Like This - Motives in Miriam Roth's Books - Menachem Regev	20
A Little Bay in a Lake of Children's Poetry - The Poetry of Esther Raab - Yardena Hadas. .	31
 Review	
A "House" walks in the Garden - Ela Sagee	38
Two Anthologies - Menachem Regev.	41
At First Sight - G. Bergson	43
From The Bookshelf	45
From "Sfarim Hem Yedidim"	53
Book Received On The Editor's Desk	57
From Our World	58
Contents in Hebrew	59
Contents in English	60

